

**UCHWAŁA NR XVII/108/2016
RADY MIEJSKIEJ W BIAŁEJ PISKIEJ**

z dnia 25 maja 2016 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Biała Piska na lata 2016 - 2019

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2016, poz. 446) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Miejska w Białej Piskiej uchwala, co następuje :

§ 1. Uchwala się Gminny program opieki nad zabytkami gminy Biała Piska na lata 2016 - 2019 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

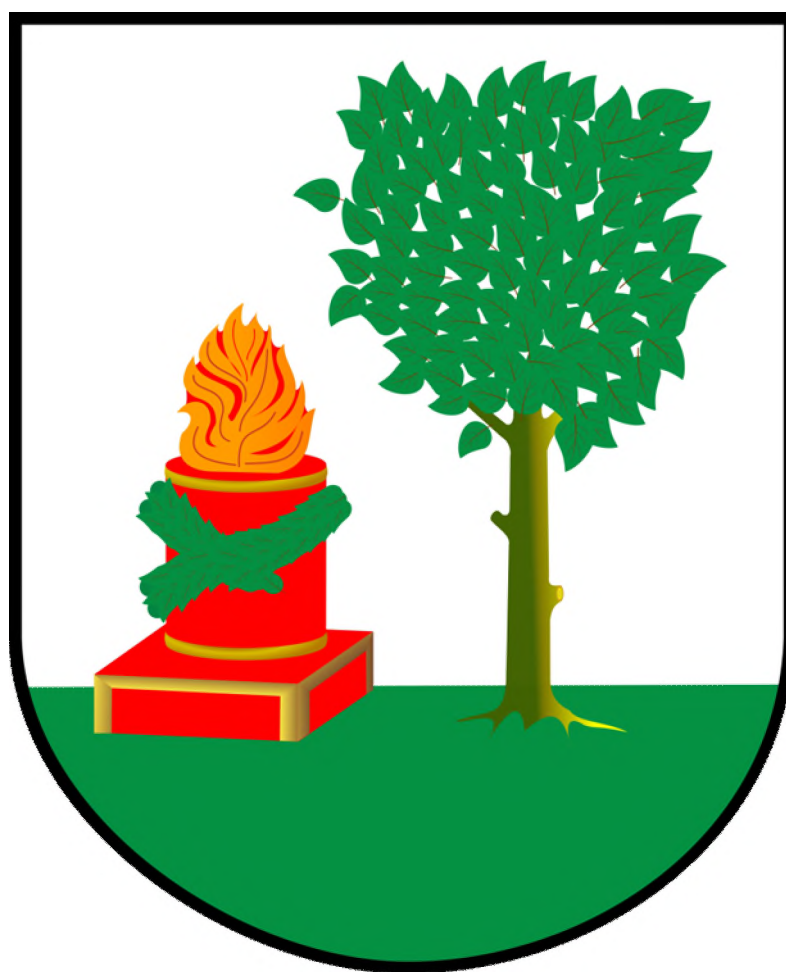
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Białej Piskiej.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko - Mazurskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Białej Piskiej

Marek Grabowski

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY BIAŁA PISKA
NA LATA 2016 - 2019**

**OPRACOWANIE:
Jakub Danielski
ewidencjazabytkow@gmail.com**

BIAŁA PISKA, LISTOPAD 2015

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	13
4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	18
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	23
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2016 - 2019 z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	23
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	26
5.2.1. Charakterystyka gminy	26
5.2.2. Zarys historii obszaru gminy.....	27
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	39
5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	39
5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków ruchomych w gminie Biała Piska	41
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	42
5.5. Zabytki archeologiczne	43
5.6. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	48
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	58
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Biała Piska	61
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	68
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	69
9.1. Dotacje.....	70
9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	76
9.3. Środki europejskie.....	77
10. Realizacja i finansowanie przez gminę Biała Piska zadań z zakresu ochrony zabytków	83
11. Bibliografia.....	86
12. Spis tabel, rysunków i zdjęć	87

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Biała Piska jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Biała Piska. Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Burmistrza, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko - Mazurskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z wykonania programu.

Gminny program opieki nad zabytkami to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz gminy, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych. Głównym odbiorcą Programu jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami programu mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem Programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat Gminnego programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw: o samorządzie terytorialnym (t. j. Dz. U. 2013 poz. 594, ze zm.), o planowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. 2015 poz. 199) oraz o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. 2013 poz. 627, ze zm.). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami i są one następujące:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochrona i opieka nad dziedzictwem kulturowym na terenie Rzeczypospolitej Polskiej jest regulowana wieloma aktami prawnymi, które powinny być uwzględniane w opracowywaniu programów opieki nad zabytkami. Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. nr 78, poz. 483, ze zm.) w przepisach:
  - **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
  - **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
  - **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.
- **ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:
  - **Art. 3:** definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia,

których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.
- 2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
- 3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- 4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Rejestr zabytków - dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji Wojewódzki Konserwator Zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Pomnik historii - Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

Park kulturowy - jest formą ochrony zabytków. Tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park może być powoływany przez radę gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

- **Art. 16 ust. 1:** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów.

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19:** wskazuje, że „1. w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Burmistrz (prezydent miasta, wójt) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków”.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków”.

- **ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 1515), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 199). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- **ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. 2013 poz. 1409, ze zm.). Ustawa ta normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
- **ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. 2013 poz. 1232, ze zm.), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- **ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. 2013 poz. 627, ze zm.), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 782). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 406, ze zm.). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1 i 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1118, ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmienia niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 774). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 987, ze zm.). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).
- **ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 642, ze zm.). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. 2011 nr 123 poz. 698, ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Dokumenty, do których odwołuje się Gminny program opieki nad zabytkami połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Biała Piska zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami**

Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby, są niezwykle ważnym dokumentem, związanym z ochroną zabytków w Polsce. W dokumencie zapisano między innymi: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

W opracowaniu zostały zawarte cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”.

Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich porządkujących sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

Podstawowe zasady konserwatorskie:

- zasady *primum non nocere* (z łac. - po pierwsze nie szkodzić);
- zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
- zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
- zasady odwracalności metod i materiałów;
- zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomości, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych.
- działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
- systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
- dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
- kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.
- współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

• **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004 - 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całość historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,

- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym zadaniem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

- **Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo**

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów w dniu 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego).

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3.

Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej - w tym infrastruktury kulturalnej - oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

- **Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020**

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014 - 2017**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 - 2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane w obiektach zabytkowych.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z programu będą pochodzić fundusze między innymi na szkolenia dla urzędników i ujednoczenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków

nieruchomych. Program ma na celu także zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zamierza przeznaczyć na jego realizację 26,5 mln zł. Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych. Zgodnie z nowymi ustaleniami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków, w ciągu najbliższych 3 lat zaangażowanie samorządów w opiekę nad zabytkami powinno znacznie wzrosnąć.

- **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 (KPZK 2030)**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030, przyjęta została uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Biała Piska omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie:

- **wojewódzkim:** Strategia rozwoju społeczno - gospodarczego województwa warmińsko - mazurskiego do roku 2025, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko - mazurskiego, Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko - mazurskiego na lata 2012 - 2015.
- **powiatowym:** Strategia Rozwoju Powiatu Piskiego 2013 - 2023.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Biała Piska na lata 2016 - 2019 jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- **Strategia rozwoju społeczno - gospodarczego województwa warmińsko - mazurskiego do roku 2025**

Strategia rozwoju społeczno - gospodarczego województwa warmińsko - mazurskiego do roku 2025 została przyjęta uchwałą nr XXVIII/553/13 Sejmiku Województwa Warmińsko - Mazurskiego z dnia 25 czerwca 2013 r. Jest to aktualizacja strategii opracowanej do 2015 r. z 2000 r. i do 2020 r. z 2005 r.

Strategia jest narzędziem zarządzania regionem, przybliżającym wszystkich do realizacji wizji rozwojowej Warmii i Mazur. Strategia jest podstawą programową kolejnych regionalnych programów operacyjnych dla Warmii i Mazur oraz inspiracją dla działań lobbingsowych w instytucjach krajowych zarządzających krajowymi programami operacyjnymi oraz krajowymi środkami finansowymi celem osiągnięcia części, leżących poza zasięgiem poziomu regionalnego, celów rozwojowych województwa.

Określona w 2005 r. wizja województwa warmińsko - mazurskiego pozostaje aktualna, brzmi następująco: Warmia i Mazury regionem, w którym warto żyć...

Na tej podstawie wyróżniono trzy priorytety strategiczne:

1. Konkurencyjna gospodarka;
2. Otwarte społeczeństwo;
3. Nowoczesne sieci.

Cel główny Strategii województwa brzmi: Spójność ekonomiczna, społeczna i przestrzenna Warmii i Mazur z regionami Europy.

Cele strategiczne:

- Cel strategiczny 1. Wzrost konkurencyjności gospodarki;
- Cel strategiczny 2. Wzrost aktywności społecznej;
- Cel strategiczny 3. Wzrost liczby i jakości powiązań sieciowych;

Cel strategiczny 4. Nowoczesna infrastruktura rozwoju.

W obszarze zabytków ochrony i opieki nad zabytkami wśród atutów w wyznaczonych obszarach strategicznej interwencji (OSI), wymieniono duże nasycenie obiektami zabytkowymi. Walory turystyczne województwa wynikają również z jego wartości kulturowej oraz rozwoju oferty wypoczynkowej i zdrowotnej. Województwo warmińsko - mazurskie odnotowuje znaczącą dynamikę liczby osób zainteresowanych ofertą muzealną. Gminy regionu dysponują licznymi obiektami zabytkowymi. Niektóre z gmin plasują się wysoko w rankingu pod względem liczby uczestników imprez. Wszystkie walory oraz tradycje związane z rozwojem sektora turystycznego powodują, że duża liczba gmin województwa należy do grupy najlepszych w Polsce pod względem rozwoju funkcji turystycznej.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko - mazurskiego**

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko - mazurskiego został przyjęty uchwałą nr VII/164/15 przez Sejmik Województwa Warmińsko - Mazurskiego dnia 27 maja 2015 r. Jest to aktualizacja planu przyjętego uchwałą nr XXXIII/505/02 przez Sejmik Województwa Warmińsko - Mazurskiego dnia 12 lutego 2002 r. Program jako element regionalnego planowania strategicznego ma na celu równoważenie różnych sfer rozwoju województwa w przestrzeni, jednocześnie służy konkretyzacji przestrzennej celów sformułowanych w strategii rozwoju województwa warmińsko - mazurskiego i określa uwarunkowania przestrzenne do formułowanych programów rozwoju.

Główny cel polityki zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko - mazurskiego to: Zrównoważony rozwój przestrzenny województwa, realizowany poprzez wykorzystanie cech i zasobów przestrzeni regionu, dla zwiększenia jego spójności w wymiarze przestrzennym, społecznym i gospodarczym, z uwzględnieniem ładu przestrzennego oraz zachowania wysokich walorów środowiska i krajobrazu.

W planie przyjęto cztery główne kierunki dla realizacji polityki przestrzennej w odniesieniu do środowiska przyrodniczego i kulturowego:

I. Ochrona i kształtowanie najcenniejszych zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego, w tym ochrona krajobrazów;

Przyjęte ustalenia, działania i zasady dla realizacji kierunku:

1) Do najcenniejszych zasobów środowiska przyrodniczego zalicza się przede wszystkim: duże kompleksy leśne, liczne jeziora w strefie pojezierzy, akwen Zalewu Wiślanego, systemy rzeczne, zróżnicowaną rzeźbę terenu, gleby o wysokiej przydatności rolniczej, wysoką bioróżnorodność. Zasoby te, występujące w różnych relacjach przestrzennych, tworzą tereny o różnorodnych, często bardzo wysokich walorach krajobrazowych. Powinny być one przedmiotem szczególnej troski w gospodarowaniu przestrzenią w regionie.

2) Do najcenniejszych zasobów środowiska kulturowego zalicza się: zespoły zabytkowe układów urbanistycznych miast, historyczne założenia ruralistyczne,

historyczne zespoły pielgrzymkowe, budowle inżynierskie (zabytki techniki), założenia pałacowo/dworsko - parkowe, kształtowane zabytkowe tereny zieleni, fortyfikacje nowożytnie, miejsca wydarzeń historycznych, zabytki archeologiczne oraz bogate niematerialne dziedzictwo kulturowe.

3) Ustala się regionalny system obszarów chronionych, powiązany z systemem krajowym i składający się z rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, obszarów Natura 2000, użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo - krajobrazowych.

4) Ustala się różnorodność biologiczną jako naturalny kapitał przestrzeni o strategicznym znaczeniu dla regionu.

5) Przyjmuje się zrównoważone zarządzanie przestrzenią przyrodniczą, stanowiącą potencjał rozwoju regionalnego i lokalnego.

6) Uznaje się za niezbędne przeprowadzenie kompleksowej identyfikacji struktury jakościowej krajobrazów województwa (z uwzględnieniem zaleceń Europejskiej Konwencji Krajobrazowej i metodyki, która będzie opracowana na poziomie krajowym), ze szczególnym zwróceniem uwagi na najcenniejsze i najbardziej zagrożone krajobrazy Warmii i Mazur.

7) Przeciwdziałanie zagrożeniom degradacji krajobrazów w procesach gospodarowania w przestrzeni oraz dążenie do odtworzenia (przywrócenia walorów) krajobrazów zdegradowanych.

8) Wypracowanie metod i działań kompleksowej ochrony krajobrazu, uwzględnianych następnie w dokumentach planistycznych i strategiczno-programowych różnej rangi, realizowanych w sposób ciągły.

9) Postrzeganie krajobrazów jako ważnych elementów potencjału rozwojowego województwa, istotnych dla jakości życia, atrakcyjności inwestycyjnej oraz promocji regionu.

10) Ustala się zachowanie i ochronę tożsamości oraz różnorodności kulturowej regionu, znajdujących swój wyraz w zachowanych elementach historycznych struktury przestrzennej województwa.

11) Ustala się zachowanie, ochronę i utrzymanie w dobrym stanie najważniejszych w skali regionalnej i ponadregionalnej obiektów zabytkowych.

12) Zespolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego.

13) Przyjmuje się przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom mającym wpływ na stan obiektów zabytkowych jako ważny element polityki przestrzennej regionu.

- **Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko - mazurskiego na lata 2012 - 2015**

Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko - mazurskiego na lata 2012 - 2015 został przyjęty uchwałą nr XIII/240/11 Sejmiku Województwa Warmińsko - Mazurskiego dnia 28 grudnia 2011 r. Program jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania, służącym podejmowaniu działań dotyczących inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego przez samorząd województwa.

Głównym celem opracowania Programu jest uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego za ważny czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Realizacja Programu powinna w odczuwalny sposób wpłynąć na poprawę stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa warmińsko - mazurskiego, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Program w sposób szczegółowy określa zasoby dziedzictwa kulturowego województwa.

Wyznaczone zadania, jakie winny być realizowane w zakresie ochrony i opieki zabytków i dziedzictwa kulturowego województwa warmińsko - mazurskiego:

- 1) zespolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 2) opieka nad zabytkami nieruchomymi ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów charakterystycznych dla województwa warmińsko - mazurskiego;
- 3) opieka nad zabytkami ruchomymi;
- 4) opieka nad zasobami muzeów;
- 5) program ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego województwa warmińsko - mazurskiego;
- 6) ochrona dziedzictwa niematerialnego;
- 7) praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego - rozwój turystyki, działania edukacyjne, promocyjne itp.

- **Strategia Rozwoju Powiatu Piskiego 2013 - 2023**

Strategia Rozwoju Powiatu Piskiego 2013 - 2023 została przyjęta uchwałą nr XXXV/223/13 przez Radę Powiatu Pisz dnia 31 października 2013 r. Jest to aktualizacja strategii opracowanej na lata 2004 - 2015. Strategia jest dokumentem ujmującym najważniejsze cele oraz uwarunkowania przyszłego rozwoju w horyzoncie najbliższych dziesięciu lat, tj. do 2022 roku.

Strategia podzielona jest na 4 części. Przeprowadzona została pogłębiona analiza stanu powiatu w następujących obszarach: przestrzeń i środowisko, sfera społeczna, sfera gospodarcza, infrastruktura techniczna, infrastruktura społeczna oraz zarządzanie. Ostatni element diagnozy stanowi analiza SWOT, w której zdefiniowano mocne i słabe strony powiatu oraz szanse i zagrożenia znajdujące się w jego otoczeniu.

W strategii określono wizję powiatu, czyli oczekiwany stan docelowy, w którym ma się znaleźć powiat w objętym Strategią horyzoncie czasowym. Służy temu zestaw celów strategicznych i operacyjnych oraz odpowiadających im konkretnych działań prowadzących do ich realizacji.

Wizja powiatu piskiego w 2023 roku: Atrakcyjny dla przedsiębiorców i turystów, bezpieczny Powiat, w którym mieszkańcy znajdują miejsce zaspokojenia swoich aspiracji zawodowych oraz zrównoważonego rozwoju

Misja powiatu piskiego: Służyć wszystkim mieszkańcom powiatu piskiego. Podejmować i koordynować przemyślane działania rozwojowe w obszarze aktywizacji rynku pracy, infrastruktury, oświaty i kultury, ochrony zdrowia, ochrony środowiska oraz porządku i bezpieczeństwa publicznego.

Cele strategiczne:

Cel strategiczny 1. Włączenie społeczne i przeciwdziałanie emigracji

Cel strategiczny 2. Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej powiatu

Cele operacyjne:

1. Tworzenie przyjaznego środowiska administracyjnego dla inwestorów;
2. Intensyfikacja współpracy pomiędzy Starostwem Powiatowym a przedstawicielami gmin oraz środowisk lokalnych poprzez zwiększenie liczby wspólnych inicjatyw starostwa powiatowego oraz gmin;
3. Wspieranie rozwoju turystyki w regionie;
4. Modernizacja i rozwój infrastruktury komunikacyjnej;
5. Podniesienie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców i turystów na wodzie;

Cel strategiczny 3. Ochrona środowiska naturalnego z zachowaniem istotnych funkcji społeczno - gospodarczych

Cele operacyjne:

1. Wspieranie inwestycji proekologicznych i przyjaznych środowisku;
2. Dbanie o ład przestrzenny powiatu poprzez zachowanie walorów krajobrazowych;
3. Podnoszenie wiedzy i świadomości ekologicznej mieszkańców.

W strategii stwierdzono, że ważnym elementem planowania strategicznego rozwoju powiatu i gminy jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Gminy powiatu piskiego mają łącznie 76 obowiązujących planów, które obejmują ok. 6% powierzchni powiatu.

W strategii opisano zasoby kulturowe powiatu. Na kulturę ludową regionu Mazur miały wpływ nie tylko uwarunkowania geograficzne, ale także polityczne, historyczne i społeczne. Na ukształtowanie się tradycji i kultury ludowej oddziaływała m.in. wielość grup narodowych i etnicznych. Działalność w obszarze kultury na terenie powiatu realizowana jest za pośrednictwem Domów Kultury należących do samorządów gminnych oraz muzeów. Większość organizowanych imprez skierowanych jest do mieszkańców powiatu, niektóre mają także zasięg ponadregionalny.

Na terenie każdej gminy można znaleźć obiekty o walorach kulturowych i atrakcyjnych turystycznie. Na terenie gminy Biała Piska:

- kościół barokowy pw. św. Andrzeja Boboli;
- ratusz miejski, z wieżą;
- zabudowa małomiasteczkowa z XIX i XX w.;
- kręgi kamienne w „Świątym gaju Galindów” w okolicach miejscowości Długi Kąt;
- Wodociągowa wieża ciśnień;
- „Szlak Ułański” bunkry z okresu II wojny światowej.

Turystyka w powiecie - powiat piski oferuje odwiedzającym go turystom kompleksowe usługi, obejmujące nie tylko zakwaterowanie i wyżywienie, ale również liczne atrakcje. Jeziora, rzeki i kanały na terenie powiatu zagospodarowane są na rzecz turystyki nie tylko latem (wynajem żaglówek czy kajaków, wytyczone trasy kajakowe, turystyka konna), ale także zimą (np. coraz popularniejsze bojery - rodzaj sań wyposażonych w żagiel pozwalający ślizgać się z dużą prędkością po zamrzniętym jeziorze).

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2016 - 2019 z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Władze samorządowe w procesie zarządzania gminą kierują się wytycznymi zawartymi w sporządzonych na poziomie gminnych opracowań, które obejmują całokształt zjawisk i czynników istotnych dla lokalnego rozwoju. Gminny program opieki nad zabytkami jest zgodny z innymi dokumentami gminnymi dotyczącymi różnych aspektów życia społeczno - gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Biała Piska zgodny jest z następującymi dokumentami:

- **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Biała Piska**

Zgodnie z art. 15 ust. 2 pkt. 5 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. 2015 poz. 199) w planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Projekt planu, zgodnie z ww. ustawą musi zostać uzgodniony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Biała Piska jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego gminy Biała Piska w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej znalazło się niewiele zasad dotyczących obszarów zabytkowych:

- dla wsi Drygały, Kumielsk, Ruda, Sokoły Jeziorne, w obszarze występujących stanowisk archeologicznych wszelkie prace ziemne związane z realizacją inwestycji należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym.

- dla obszaru objętego miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego części obrębu Monety i Rakowo Małe ustalono następujące zasady:

a). Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami należy uzyskać pozwolenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wszelkie prace prowadzone w zabytkach wpisanych do rejestru i w ich otoczeniu oraz w obszarach wpisanych do rejestru zabytków.

b). Dla inwestycji budowlanych w odniesieniu do obiektów i obszarów ujętych w ewidencji zabytków, ale nie objętych wpisem do rejestru zabytków należy uzyskać uzgodnienie lub pozytywną opinię Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

c). Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego: w przypadku natrafienia w trakcie prowadzenia prac ziemnych na przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy przerwać prace, zabezpieczyć teren i niezwłocznie powiadomić właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza Białej Piskiej, zgodnie z przepisami odrębnymi.

d). Adaptuje się budynki ujęte w ewidencji zabytków z zakazem przebudowy, nadbudowy lub rozbudowy. Ochronie podlega kształt i rodzaj pokrycia dachów, artykulacja i sposób opracowania elewacji (w tym stolarki otworowej jako jednego z elementów wystroju elewacji). W otoczeniu obiektów historycznych nową zabudowę należy projektować w gabarytach zbliżonych do historycznej zabudowy. Remonty budynków historycznych należy prowadzić na zasadach pozwalających zachować walory zabytkowe elewacji tj. kompozycje elewacji, detal architektoniczny podlegający ekspozycji oraz sposób wykończenia elewacji, w tym w szczególności z zastosowaniem materiałów tradycyjnych takich jak: drewno, kamień, cegła, dachówka ceramiczna.

Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Biała Piska:

1. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Biała Piska dotyczący wsi Drygały przyjęty uchwałą nr XLVI/320/02 przez Radę Miejską w Białej Piskiej z dnia 2002-08-29;

2. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Biała Piska dotyczący wsi Giętkie przyjęty uchwałą nr XLVI/322/02 przez Radę Miejską w Białej Piskiej dnia 2002-08-29;

3. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Biała Piska dotyczący wsi Kumielsk przyjęty uchwałą nr XLVI/319/02 przez Radę Miejską w Białej Piskiej dnia 2002-08-29;

4. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części obrębu Monety przyjęty uchwałą nr XLIV/376/2013 przez Radę Miejską w Białej Piskiej dnia 2013-05-27;
5. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Biała Piska dotyczący wsi Ruda przyjęty uchwałą nr XLVI/323/02 przez Radę Miejską w Białej Piskiej z dnia 2002-08-29;
6. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Biała Piska dotyczący wsi Sokoły Jeziorne przyjęty uchwałą nr XLVI/321/02 przez Radę Miejską w Białej Piskiej dnia 2002-08-29.

Gmina jest w trakcie zmiany następujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

- miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Ruda;
- miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Giętkie wraz terenem kąpieliska na jeziorem Roś.

Gmina jest także w trakcie opracowania następujących dokumentów:

- projekt miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów: Bełcząc, Kożuchy, Danowo, Szkody, Kózki, Kowalewo, którego przedmiotem jest lokalizacja siłowni wiatrowych wraz z infrastrukturą towarzyszącą - uchwała nr XI/62/2015 Rady Miejskiej w Białej Piskiej z dnia 30 września 2015 r. zmieniająca uchwałę nr VII/44/11 Rady Miejskiej w Białej Piskiej z dnia 16 lutego 2011 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów Bełcząc, Kożuchy, Kaliszki, Danowo, Szkody, Orłowo, Kózki, Kowalewo.
- projekt miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów Mikuty i Kowalewo - uchwała nr XLV/380/2013 Rady Miejskiej w Białej Piskiej z dnia 13 czerwca 2013 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia. Przedmiotem planu jest lokalizacja siłowni wiatrowych.
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Biała Piska. Uchwała Nr XI/61/2015 Rady Miejskiej w Białej Piskiej z dnia 30 września 2015 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Biała Piska.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Biała Piska jest gminą miejsko - wiejską, usytuowaną w pld. - wsch. części województwa warmińsko - mazurskim, w pld. - wsch. części piskiego. Gmina graniczy:

- od zach. z gminą Pisz;
- od pld. z gminami Kolna, Grabowo, Szczuczyn (województwo podlaskie);
- od ptn. z gminą Orzysz;
- od wsch. z gminą Prostki;
- od ptn. - wsch. z gminą Ełk.

Miasto i Gmina Biała Piska liczy ogółem 64 miejscowości, w tym 47 sołectw. Siedzibą gminy jest Biała Piska.

Lasy zajmują ok. 41,5% powierzchni gminy. Główny kompleks leśny na terenie gminy jest częścią wielkiego masywu zwanego Puszcą Piską. Zwarte kompleksy leśne na terenie gminy występują w części ptn.

Głównymi ciekami powierzchniowymi gminy są rzeczki: Święcek, Konopka, Worgatówka i Dziękałówka, wyznaczające ptn. granicę gminy, w górnym biegu przechodząca w Kanał Kozielski i tworząca szlak łączący Jezioro Roś z Jeziorem Zdedy. Na terenie gminy nie występują większe zbiorniki wodne, jedynie granica zach. i ptn. - wsch. gminy przebiega po liniach brzegowych Jeziora Roś, Jeziora Zdedy i Borowego.

W granicach gminy wyznaczony został obszar NATURA 2000 Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 12 stycznia 2011 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków. Obszar Natura 2000 w zdecydowanej większości terenu pokrywa się z prawnie chronionym obszarem chronionego krajobrazu i obejmuje:

- PLB 280014 - Ostoja Poligon Orzysz - Dyrektywa Ptasia - (OSO): obejmująca obszar 21208,0 ha, położony na terenie gminy Biała Piska o powierzchni 9200,9 ha. Są to tereny wyznaczone w ptn. części gminy, w większości stanowiące poligon wojskowy, rozciągają się od jeziora Roś w kierunku wsch. do drogi Biała Piska - Nowa Wieś.

Na terenie gminy znajdują się obszary o różnych typach ekosystemów, wyróżniające się krajobrazowo. Należą one do obszarów Chronionego Krajobrazu:

- Obszaru Chronionego Krajobrazu Puszczy i Jezior Piskich,
- Obszaru Chronionego Krajobrazu Jezior Orzyskich,
- Obszaru Chronionego Krajobrazu Wzgórz Dybowskich.

Obszary Chronionego Krajobrazu stanowią 56 % powierzchni gminy.

Na terenie gminy uznano 24 pomniki przyrody, w tym 2 grupy i 137 pojedynczych drzew. Do najważniejszych z nich należą: zespół dębów szypułkowych (szt. 11) oraz grab pospolity w miejscowości Drygały. W gminie Biała Piska jest zarejestrowany użytek ekologiczny - Ostoje ptasie nad jeziorem Zdedy.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

W tej części programu przedstawiono zarys historii poszczególnych miejscowości gminy Biała Piska:

Biała Piska (niem. Bialla, w latach 1938 - 1945 Gehlenburg) - wieś Biała Piska powstała w 1428 r., w miejscu wcześniejszej osady pruskiej Gayle. W przywileju lokacyjnym występowała wprawdzie jako Struppenberg, lecz nazwa ta nigdy się nie przyjęła. Następnie funkcjonowały nazwy: Pial, Pialla, Cayle, Gayle, Gala, Büahle, Geel, jednak ostatecznie ustaliła się jako Bialla, w języku pruskim gayle oznaczało biały. W 1938 r. nazwę zmieniono na Gehlenburg.

Wieś wymieniana w sprawozdaniu wizytacyjnym z 1424 r. jako licząca 60 łanów z młynem, z których zasadzca wsi Piotr Szulc otrzymał sześć, a cztery przeznaczono na uposażenie kościoła.

Przywilej lokacyjny dla wsi czynszowej wystawiony został dnia 9 października 1428 r. przez Josta Struppergera, komtura bałgijskiego i wójta natangijskiego, za wiedzą i wolą wielkiego mistrza Pawła von Rusdorfa. Wieś położona była w okolicy zwanej Gayle, na 60 łanach na prawie chełmińskim. Sołtys i zasadzca - Piotr Szulc, otrzymał 6 łanów chełmińskich, 4 łany przeznaczono na uposażenie parafii. Mieszkańcy otrzymali 15 lat wolnizny. Karczma wymieniana była już w 1447 r. W następnym stuleciu (1540 r.) liczba karczem wzrosła do piętnastu, a pod koniec XVI wieku było ich we wsi dwadzieścia siedem. Pierwszy kościół wybudowano w roku 1481. Został rozebrany w XVIII wieku; nowy kościół - usytuowany w płn. - wsch. części rynku - wzniesiono w latach 1756 - 1763.

Na przełomie XVI/XVII w. nastąpił rozwój w Białej, dzięki dogodnemu położeniu na szlaku handlowym. Zastępną głównie z dużych jarmarków bydła. W 1595 r. otrzymała przywilej na jarmarki bydła - zakupione tu woły pędzono przez Pisz do Gdańska. W XVI w. obszar wsi powiększono do 88. łanów. W połowie XVII wieku odbywały się w wiosce, którą zaczęto nazywać miasteczkiem, cztery jarmarki rocznie. W 1656 r. miejscowość została spalona przez Tatarów hetmana Gosiewskiego. Następnie, w 1709 r., panowała tu epidemia dżumy, w wyniku której zmarło około 75% mieszkańców, a 57 łanów ziemi zostało pustych. Wydarzenia te wstrzymały rozwój miejscowości.

Dnia 26 marca 1722 r. w Królewcu Fryderyk Wilhelm I, król pruski, nadał osadzie Bialla prawa miejskie, liczyła wówczas 600 mieszkańców. W roku następnym wybrano radę miejską (ośmiu członków) oraz kolegium sądowe (sześciu ławników). Uregulowano plan urbanistyczny i nadano przywilej dla zasiedleńców. Regulacja objęła wytyczenie rynku i ulic. Rynek wyznaczono o kształcie dużego prostąta (110 x 115 m) na osi płn. - ptd., przez który poprowadzono główną ulicę. W 1764 r. miasto otrzymało mały garnizon. Wybudowanie linii kolejowej Ełk - Pisz w 1883 r., spowodowało rozwój miasta w XIX w. oraz znaczny przyrost ludności.

Do 1938 r. miasto nosiło oficjalną niemiecką nazwę administracyjną Bialla. Dnia 16 lipca 1938 r. dekretem będących u władzy niemieckich nazistów miasto przemianowano na Gehlen, po czym na Gehlenburg.

W czasie I wojny światowej miasto zostało splądrowane i zajęte przez Rosjan. Zniszczono ok. 30% miasta. Dnia 23 stycznia 1945 r. zostało wyzwolone przez Armię Czerwoną. Przez kilka miesięcy w 1945 r. przebywały tu administracyjne władze polskie, które zajmowały się utworzeniem starostwa powiatowego w Piszcu. W miejscowości działa jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej.

Bełcząc (niem. Belzonnen, od 1938 r. Grossdorf) - wieś założona w 1428 r. na 48 łanach na prawie chełmińskim. Zasadźcą i sołtysem został Włóścibor (Właścibór), który otrzymał 6 łanów. Wieś powstała w tym samym czasie, co Biała i Kumielsk, lecz w przeciwieństwie do nich nie została wyznaczona na siedzibę parafii. Po upływie okresu wolnizny chłopcy byli zobowiązani do opłacania czynszu. W przypadku wsi Bełcząc wynosił on 15 skojców, dwie kury i osiem jaj z każdego łana. W 1540 r. wieś obejmowała 46 łanów, zamieszkała była przez 27 rodzin chłopskich i 4 zagrodników. Początkowo miała nazywać się Grosdorf, lecz później przyjęła nazwę od strumyka: Beltzuntzen, Beltzuntz, Beltzuntze, Beltzuntzen. Miejscowość ucierpiała podczas wielkiej epidemii dżumy, która dotarła tu w sierpniu 1710 r.; zmarło wówczas 95 mieszkańców. W 1880 r. w „Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich” wieś występuje jako „Belczące, Beczuńcze, niem. Belczonszen”. W sierpniu 1914 r. w okolicy wsi toczyły się walki niemiecko - rosyjskie. Na wiejskim cmentarzu pochowano wówczas kilkunastu poległych żołnierzy armii rosyjskiej; groby nie zachowały się.

Bemowo Piskie (dawniej Szłaga, niem. Schlaga, Schlagakrug, od 1945 r. Karczmisko, od 1955 r. obecna nazwa) - początkowo z nadania starosty piskiego w 1561 r. powstała tu karczma, którą założył i prowadził Andrzej (Jędrzej) Szłaga. Od nazwiska karczmarza osadę zaczęto nazywać Szłaga (Schlaga), Schlagakrug, Karczmisko. Osada należała do parafii ewangelickiej w Drygałach. W 1857 r. wieś była zamieszkała przez 112 osób, w 1867 r. przez 41 osób. Najnowsze dzieje miejscowości związane są z wojskiem. Już w latach 30 - tych XX w. powstały tu koszary letnie poligonu w Orzyszu. Po II wojnie światowej, w 1951 r. w tutejszej jednostce formowała się 29. Brygada Artylerii Haubic. Na wniosek dowódcy tej dywizji, płk Czesława Czubryt-Borkowskiego, Prezes Rady Ministrów Józef Cyrankiewicz 27 września 1955 r. zmienił nazwę miejscowości na Bemowo Piskie. W 1935 r. w miejscowej szkole (data jej założenia nie jest znana) uczyło się 56. uczniów pod kierunkiem dwóch nauczycieli. W połowie lat 60 - tych powstała na osiedlu nowa szkoła, tzw. tysiąclatka.

Cibory (niem. Cziborren, Czyborren, od 1938 r. Steinen) - wieś istniała prawdopodobnie już przed wojną trzynastoletnią (1454 - 1466), lokowana była dopiero w 1471 r. na prawie magdeburskim. Przywilej został wydany na braci Andrzeja, Mikołaja i Piotra Ciborowczyków oraz kilka innych osób na utworzenie na 35 łanach dóbr rycerskich (służebnych). Już przed 1480 r. wyodrębnił się z tych dóbr niewielki (4 łany) majątek nazwany Byczek (Bicko, Bicken); istniał on jeszcze w XVI w. Szkoła we wsi powstała w 1894 r. W 1935 r. jeden nauczyciel uczył w niej 46 uczniów.

Cwaliny (niem. od 1907 r. Zwalinnen, 1914 - 1932 r. Groß Czwallinnen, od 1932 r. Zwalinnen, od 1938 r. Schwallen) - wieś prawdopodobnie istniała przed wojną trzynastoletnią (1454 - 1466), lokowana została w 1471 r. na prawie magdeburskim. Osada powstała z 15 łanów zakupionych od Hińczy, właściciela Kaliszek, oraz z 7 łanów kupionych od Czarnego Jakuba. Przywilej wystawiony został na Michała Cwalinę, od którego wieś przyjęła nazwę (początkowo Swelin). Ów Michał w tym samym roku dokupił kolejne 2 łany, zaś w 1475 r. dodatkowe 5 łanów. W 1539 r. działały tu już dwa młyny. W XVI w. w posiadaniu rodziny Cwalinów znalazły się obok Cwalin również Paski i Dziadowo. W październiku 1710 r. do wsi dotarła wielka epidemia dżumy; w jej wyniku zmarło 39 mieszkańców. Szkoła we wsi powstała na przełomie XIX i XX w. W 1935 r. uczęszczało do niej 47 uczniów, pracował jeden nauczyciel.

Danowo (niem. Dannowen, od 1938 r. Siegenau) - osada istniała tu już w 1424 r., gdy trzech bliżej nieznani bracia otrzymali 50 łanów u źródeł Konopki. Przywilej lokacyjny został wydany w 1480 r. na prawie magdeburskim na 20 łanów prawdopodobnie potomkom owych braci z początków wieku. Między nimi był również Jan Danowski, od którego wieś przybrała nazwę. W XV i XVI w. występowała ona jako Danouo, Danuffczicken, Sdanofsky, Danoffs, Danoffen; utrwaliła się zaś nazwa Dannowen.

Dmusy (niem. Dmussen, od 1938 r. Dimussen) - wieś otrzymała przywilej w 1495 r. Istniała już wcześniej - na prawie magdeburskim na 10 łanach, nadanych Stanisławowi Myszce, Michałowi Garbowskiemu i Mikołajowi Cwalinie oraz Jakubowi i Mikołajowi Dymusom; ponadto otrzymali oni 3 łany łąk między Lisami a Lipińskimi. Od nazwiska braci (?) Dymusów (Dimussy) wieś przybrała nazwę, która w XV i XVI w. brzmiała najczęściej: Demssen, Dimusse lub Dmussen. We wrześniu 1710 r. dotarła do wsi wielka epidemia dżumy; w jej wyniku zmarło 14 mieszkańców.

Drygały (niem. Drygallen, od 1938 r. Drigelsdorf) - wieś czynszowa, założona została około 1435 - 1436 r., nadana Marcinowi Drygale (Drygalskiemu), od którego pochodzi nazwa osady. Była to największa z okolicznych wsi, nadanie obejmowało część 60 - łanowej dąbrowy nad jeziorem Swentczk oraz inne grunty. Drygały wraz z sołectwem liczyły 85 łanów na prawie chełmińskim. W 1436 r. Marcin Drygała nadał niejakiemu Staškowi sześć łanów w dziedziczne władanie wraz z zezwoleniem na karczmę. W 1438 r. Marcin nadał po cztery łany sołeckie i jedną karczmę braciom: Maćkowi i Jaroszowi, którzy mieli zająć się obsadzeniem wsi Drygały. W późniejszym czasie dobra Marcina - zarówno wieś czynszowa Drygały, jak i „Lemany” - powróciły na własność zakonu, nie wiadomo, kiedy dokładnie do tego doszło. W XV i XVI w. wieś występowała pod nazwami Drigelsdorf, Drigall, Drygallen, Drigaller. W 1480 r. przy Drygałach powstał niewielki (4 łany) majątek na prawie chełmińskim, nadany Szymonowi Botticher z Nitek. Następnie majątek ten należał do Langhemdów (zwanych później Langheimami), lecz zawsze wykazywano go w granicach Drygał. W 1494 r. sołtys z Drygał uzyskał przywilej na założenie młyna wodnego oraz 2 łany ziemi na prawie chełmińskim. Na pocz. XVI w. wciąż działały tu dwie karczmy, założono również drugi młyn. W wyniku wielkiej epidemii dżumy, w sierpniu 1710 r. zmarło 185

mieszkańców. Rozwój wsi znacznie przyspieszył po wybudowaniu linii kolejowej Pisz - Ełk w 1885 r. Przed II wojną światową była to jedna z największych wsi w powiecie piskim. Działało tu kilka zakładów przetwórczych, m.in. tartak, gorzelnia, młyn, mleczarnia, cegielnia; był tu również ośrodek zdrowia, remiza strażacka, hotel z restauracją, sklep żelazny, sklep tekstylny, drogeria. Po II wojnie światowej ponownie uruchomiono tartak (1947 r.) i gorzelnię (1948 r.). W miejscowej szkole w 1935 r. pracowało pięciu nauczycieli, uczęszczało 302 uczniów. Po II wojnie światowej szkołę uruchomiono już w 1945 r.

Nowe Drygały (niem. Gut Neu Drigallen, od 1938 r. Gut Neu Drigelsdorf) - wieś powstała w 1856 roku. Wówczas to w wyniku separacji gruntów część mieszkańców musiała opuścić Drygały i wybudować domostwa na przydzielonych gruntach poza obszarem wsi. Nowe Drygały należały do parafii ewangelickiej w Drygałach. Wieś ma charakter ulicówki, dominuje nowe budownictwo.

Giętkie (niem. Gentken) - miejscowość powstała na obszarze dawnej Galindii. Wieś wzmiankowana w 1424 r. W 1445 r. komtur bałgijski i wójt natangijski Eberhard von Wesenthau nadał przywilej lokacyjny na prawie magdeburskim. Wieś liczyła wówczas 30 łanów. Przywilej był wystawiony na Jerzego Giętkiego i to od jego nazwiska poczęto nazywać osadę. W 1447 r. istniał tartak. W XV i XVI w. miejscowość występowała pod nazwami Gentken lub Gantziken. W wyniku wielkiej epidemii dżumy, w 1710 r., populacja miejscowości znacznie się zmniejszyła (zmarło 60 mieszkańców). W 1857 r. miejscowość była zamieszkała przez 163 osoby. Giętkie należały do parafii ewangelickiej w Białej Piskiej. W 1939 r. wieś była zamieszkała przez 180 osób.

Gruzy (niem. Grusen, Gruhsen) - wieś założona w 1476 r. na prawie magdeburskim na 21 łanach. Przywilej lokacyjny wystawiony na Szymona Moelknechta. Prawdopodobnie Gruzy i pobliskie Grodzisko (również własność Szymona) przez jakiś czas tworzyły całość - w źródłach jako Okuroffskie, ale już w 1540 r. ponownie występowały jako oddzielne osady. Gruzy zaś wymieniane były w tym czasie jako Grusser, później przyjęła się nazwa Grusen. W 1 poł. XX w. we wsi działał zajazd. Szkoła we wsi powstała w 1737 r. W 1935 r. zatrudniony był w niej jeden nauczyciel, zaś uczęszczało 30 dzieci.

Guzki (niem. Gusken) - pierwsze wzmianki o istnieniu osady pochodzą z 1446 r., natomiast wieś jako dobra służebne lokowana została w 1471 roku na prawie magdeburskim, na 10 łanach nadanych Jerzemu Guzce, od którego pochodzi nazwa miejscowości. Nieco później wieś powiększyła się o około 25 łanów. Na części gruntów przyznanych Guzkom wykształciła się następnie jeszcze jedna osada - Zdrojewo. Ostatecznie Guzki objęły 25 łanów, zaś Zdrojewo 10 łanów. W XV i XVI w. wieś nazywana była Gussken, Gussky lub Guschken. W 1 poł. XVI w. istniał niewielki folwark, który około 1555 r. został przeniesiony do wsi Łupki. Wieś ucierpiała podczas wielkiej epidemii dżumy, w sierpniu 1710 r. - zmarło 64 mieszkańców. W 1854 r. powstała we wsi szkoła, w której w 1935 r. zatrudnionych było dwóch nauczycieli, uczyło się 72 dzieci. Aktualnie wieś jest siedzibą sołectwa.

Kaliszki (niem. Kalischken, od 1938 r. Flockau) - pierwsze wzmianki pochodzą z 1424 r., wymieniane były one jako wieś licząca 60 łanów, obsadzona przez Paszka (być może chodzi o właściciela Mikut i Kowalewa - Paszka Przyborowskiego). W 1447 r. wieś należała do Jana Flotau; przywilej lokacyjny mówił o 70 łanach na prawie magdeburskim. Nieco później Jan zakupił kolejne 15 łanów, które odsprzedał w 1471 r. Mikołajowi Cwalinie, na dobra Cwaliny; prawdopodobnie wszedł on również w posiadanie Mikut. W 1539 r. istniała tu karczma. W XV i XVI w. wieś występowała pod nazwami: Kallishchken, Heynitzinn, Haenitzen, Hennitzen, Haeinczen. Te ostatnie nazwy wiążą się z kolejnymi właścicielami wsi: Kneblami, którzy później pisali się jako Hińczowie, Heintze, Hintze. W 1556 r. uzyskali oni odnowienie przywileju na 70 łanów w Kaliszkach. W czerwcu 1710 r. do wsi dotarła wielka epidemia dżumy; w jej wyniku zmarło siedmiu mieszkańców. Szkoła w Kaliszkach powstała w 1862 r. W 1935 r. zatrudniony był w niej jeden nauczyciel, uczęszczało 49 dzieci. W 1883 r. powstał w Kaliszkach dworzec kolejowy na linii Pisz - Ełk, zaś w okresie międzywojennym wzniesiono budynek nowego dworca. Linię odbudowano w 1950 r.

Konopki (niem. Konopken, od 1938 r. Mühlengrund) - wieś istniała prawdopodobnie już w 1 poł. XV w. (przed 1424 r.). Dalsze losy wsi związane są z osobą niejakiego Bartosza, który w 1435 r. otrzymał przywilej na 64 łany, z których większość położona była nad strumykiem Konopka. Na owych 64 łanach powstały cztery dobra: Pawłocin, Płachty, Rolki i Konopki. W 1447 r. funkcjonował tutaj młyn. W sierpniu 1710 r. dotarła do wsi epidemia dżumy; w jej wyniku zmarło 11 mieszkańców. Szkoła w Konopkach powstała w 1856 r. W 1935 r. jeden nauczyciel zajmował się kształceniem 33 dzieci.

Kowalewo (niem. Kowalewen, od 1938 r. Richtwalde) - osada wzmiankowana po raz pierwszy w 1424 r., gdy 60 łanową dąbrowę przy Wincencie otrzymali po połowie niejacy Januszko i Pieraszk. Przywilej lokacyjny został wydany w 1428 r. już na nowego właściciela - 30 łanów na prawie chełmińskim otrzymał Paszko Przyborowski. Były to dobra słuźebne. W XV i XVI w. wieś nazywana była Kowalefsken. W październiku 1710 r. do wsi dotarła wielka epidemia dżumy; w jej wyniku zmarło sześć osób. Kowalewo należało do parafii ewangelickiej w Pieszku.

Kózek (niem. Niegossen, od 1938 r. Kosken) - osada istniała już przed wojną trzynastoletnią (1454 - 1466). Wymieniana była w 1471 r. przy okazji wystawiania przywilejów dla innych wsi w okolicy. Kózek swój przywilej otrzymały w 1484 r. na prawie magdeburskim. Jan z Kózek sprzedał Jakubowi Gnatowi pięć łanów spośród dziesięciu, jakie odziedziczył po ojcu. Zatrzymał natomiast pozostałe pięć łanów i dzielił je z ojczymem. W XV i XVI w. wieś nazywana była Koschken, Coschken, później utrwaliła się nazwa Kosken. Miejscowość poważnie ucierpiała w wyniku wielkiej epidemii dżumy, która dotarła tu w 1710 r.; zmarła wówczas większość mieszkańców - 33 osoby. Szkoła w Kózkach powstała w 1759 r. W 1935 roku jeden nauczyciel kształcił w niej 49 dzieci.

Kruszewo (niem. Kussewen, od 1938 r. Erztal) - wieś powstała prawdopodobnie w 1526 r., gdy Paweł Ozor uzyskał potwierdzenie na swe dobra w Pawłocinie, liczące 30 łanów na prawie chełmińskim, który w 1529 r. sprzedał połowę swego majątku - właśnie Kruszewo - niejakim: Mikołajowi, Markowi, Janowi, Wielisławowi i ich matce Katarzynie. Samodzielnie Kruszewo wystąpiło w 1579 r. W XVI w. wieś występowała pod nazwami Kruschowo lub Krischofa. W wyniku epidemia dżumy, która dotarła do wsi w czerwcu 1710 r., populacja Kruszewa znacznie się zmniejszyła (zmarło 83 mieszkańców). Szkołę we wsi założono w 1900 r. W 1935 r. pracował w niej jeden nauczyciel, zaś uczęszczało 35 dzieci.

Kumielsk (niem. Kumilsko, od 1938 r. Morgen) - wieś wzmiankowana już w 1424 r., gdy o 100 łanów w tej okolicy ubiegał się niejaki Cwalina. Nazwa wsi pochodzi z języka pruskiego: kume - las. Choć przywilej dla Kumielska się nie zachował, można przyjąć, że wieś czynszowa na prawie chełmińskim powstała tutaj w 1428 r. Obejmowała wówczas 48 łanów, z których sześć otrzymał sołtys, a cztery kościół. Cwalinowie natomiast mieszkali w Kumielsku jeszcze w połowie XVI wieku. W 1447 r. odnotowano we wsi dwie karczmy, istniał też zapewne już wówczas młyn, który w 1499 r. odkupił niejaki Grzegorz Guzaj; w 1519 r. były już trzy karczmy, w 1539 r. - pięć karczm oraz dwa młyny. W 1540 r. na 60 łanach mieszkało 30 rodzin chłopskich, 6 zagrodników i 5 szynkarzy. W 2 poł. XVI w. niewielki majątek w Kumielsku uzyskał pastor Jan Blumstein (dwa przywileje z 1561 i 1565 r.). Majątek obejmował nieco ponad 2 łany, ogród i młyn. Wieś poważnie ucierpiała podczas wielkiej epidemii dżumy, która dotarła tu w czerwcu 1710 r.; zmarło 109 mieszkańców oraz dodatkowych osiem osób w młynie w Kumielsku. Szkołę parafialną założono w 1530 r. W 1935 r. pracowało w niej dwóch nauczycieli, zaś uczęszczało 98 dzieci.

Parafia i kościół powstały w XV w., zapis o nadaniu kościołowi 4 łanów znajdował się już w przywileju lokacyjnym. Parafia w XV w. obejmowała tereny na zach. od parafii bielskiej aż po rzekę Pisę. Nowy kościół zbudowano na pocz. XVIII w., odbudowano w 1849 r.

Kożuchy (niem. Kosuchen, Gross Kosuchen, od 1938 r. Kölmerfelde) - osada po raz pierwszy wzmiankowana w 1424 r., przywilej lokacyjny uzyskała w 1435 r. 48 łanów na prawie chełmińskim otrzymał wówczas Rafał. Przed 1446 r. dobra te zakupił Mikołaj Niepierka z Mazowsza. W wyniku wielkiej epidemii dżumy, w czerwcu 1710 r., populacja wsi znacznie się zmniejszyła - zmarło 185 mieszkańców. Szkoła we wsi powstała w 1737 r. W 1935 r. trzech nauczycieli uczyło w niej 116 dzieci. W 1945 r. uczył jeden nauczyciel.

Komorowo (niem. Kommorowen, od 1938 r. Ebhardtshof) - wieś po raz pierwszy wzmiankowana w 1516 r., gdy zostały tu założone dobra służebne. Wówczas trzech sołtysi z Bełcząca - Jan, Jakub i Mikołaj - zakupili tu 3 łany na prawie magdeburskim. W 1530 r. Mikołaj i Jakub zakupili dodatkowe 3 łany. W 1571 r. wydano dla Komorowa nowy przywilej, który potwierdzał nadanie 6 łanów. W XV i XVI w. wieś występowała pod nazwą Kamerowa. We wrześniu 1710 r. w wyniku epidemii dżumy zmarło 21 mieszkańców. Na pocz. XX w. powstał tu dwór z parkiem i zabudowaniami gospodarczymi.

Lisy (niem. Lissen, od 1938 r. Dünen) - wieś otrzymała przywilej lokacyjny w 1465 r. na prawie chełmińskim, na 8 łanach jako dobra rycerskie. Nadana została Maciejowi Pawłoczyńskiemu, który otrzymał dodatkowo prawo do założenia karczmy. Pod koniec XVI w. wieś przeszła na własność Jakuba Lisa, choć to raczej nowy właściciel przyjął nazwisko od osady niż odwrotnie - w XV w. nazywana była Lissen, Lisser. W wyniku epidemii dżumy, we wrześniu 1710 r., zmarło 29 mieszkańców. Szkoła powstała w 1737 r. W 1935 r. do szkoły uczęszczało 34 dzieci, których edukacją zajmował się jeden nauczyciel.

Lipińskie (niem. Lipinsken, od 1938 r. Eschenried) - pierwsze wzmianki pojawiły się już w 1452 r., przywilej lokacyjny wystawiono w 1471 r. Dobra rycerskie obejmujące 16 łanów na prawie magdeburskim otrzymali Maciej i Marcin Lipińscy, od których wywodzi się nazwa osady. W XV i XVI w. wieś występowała pod nazwami: Lipientzken, Liepiensker, Lipienssky. W 1864 r. Lipińskie były zamieszkane przez 110 osób. W 1871 r. liczba mieszkańców wzrosła do 135 osób. Lipińskie długo należały do parafii ewangelickiej w Drygałach, w 1902 r. zostały włączone do nowo utworzonej parafii w Skarżynie. W 1925 r. wieś liczyła 150 mieszkańców. W 1939 r. miejscowość była zamieszкана przez 109 osób.

Łodygowo (niem. Lodwigowen, od 1938 r. Ludwigshagen) - osada istniała prawdopodobnie już ok. 1443 r. w lesie zwanym wówczas Lodwici, zaś jej założyciele przybyli zza granicy mazowieckiej, ze wsi Czarnowo i Mazowo, które nazywano wtedy Ludwigowlas lub Lodwigowo. Zatem wszystkie te wsie - po obu stronach granicy - wzięły nazwę od owego lasu. Przywilej na prawie magdeburskim na dobra służebne o powierzchni 30 łanów otrzymali tutaj w 1471 r. spokrewnieni ze sobą: Wawrzyniec, Marek, Jerzy, Jakub, Jan, Andrzej, Maciej, Stanisław, Marcin i Mikołaj Łodwigowczycy. W XV i XVI w. wieś występowała pod nazwami Lodwigowen, Ludwigowen, Loviken, Loricken, Łodigowen, Lodwigoffczick. Ostatecznie utrwaliła się pierwsza z nich. Wieś poniosła ogromne straty w wyniku epidemii dżumy, w lipcu 1710 r. - zmarło 75 mieszkańców. Po II wojnie światowej ze względu na zniszczenie szkoły w Świdrach założono w Łodygowie w listopadzie 1946 r. placówkę szkolną, która przetrwała do lat 70-tych XX w.

Monety (niem. Monethen) - wieś założona w 1474 r. na prawie magdeburskim, na 40 łanach jako zupełnie nowa osada. Otrzymał ją Maciej Pawłoczyński. W tym czasie istniał tu należący do Zakonu młyn. Kolejny młyn założony został w 1532 r. - prawdopodobnie na miejscu poprzedniego. Młyn ten dał później początek nowej osadzie, która powstała na części gruntów (11 łanów) należących do Monet. Z kolei w 2 poł. tego samego stulecia włączono do Monet inny młyn (zwany Voschel), który od 1559 r. znajdował się między Monetami a Olszewem. W 1540 r. we wsi mieszkało 9 rodzin chłopskich i 8 zagrodników. Już w XVI w. Monety weszły w posiadanie Rakowskich. W XV w. nazywana była Monethen, Moneten, Moneth, w następnym stuleciu nazwa Moneth występowała wymiennie z nazwą Bartusch Ratzoffsky, Bartusch Rakoffsky (Bartosze Rakowskie). W 1 poł. XX w. we wsi działała gospoda u Kleingaertnera. Szkoła we wsi powstała w 1737 r. W 1935 r. w miejscowej szkole dwóch nauczycieli kształciło 63 dzieci.

Mikuty (niem. Mykuten, od 1938 r. Mikutten) - wieś założona najprawdopodobniej w 1435 r. jako dobra służebne. 15 łanów na prawie chełmińskim otrzymał Paszko Przyborowski, właściciel Kowalewa. Później dobra te trafiły w ręce Jana Flotaua zwanego Hińczą, w 1501 r. właścicielem został Jan Blumstein. W XVI w. wieś należała do rodziny Bagieńskich. W 1710 r. dotarła do wsi wielka epidemia dżumy - zmarło 28 mieszkańców.

Myśliki (niem. Fröhlichen) - osada powstała przed wojną trzynastoletnią, w latach 1454 - 1466. Przywilej, wystawiony na Jakuba Myślika, otrzymała w 1471 r. na 12 łanów na prawie magdeburskim. To od nazwy właściciela pochodziła pierwsza nazwa wioski, zapisywana była jako Misslicken. Później funkcjonowały nazwy Frelichy, Frelichen, Fröhlichen. Wieś ucierpiała w wyniku wielkiej epidemii dżumy, w sierpniu 1710 r. - zmarło 30 mieszkańców.

Myszki (niem. Mysken, od 1938 r. Misken) - wieś została założona w 1449 r. jako dobra służebne. Przywilej na 13 łanów na prawie magdeburskim otrzymał tu niejaki Klimek Myszka, od którego wywodzi się nazwa miejscowości. W 1505 r. Jakub Myszka, jego brat Stanko i synowie: Mikołaj, Jędrzej, Jan i Stanko dokupili kolejnych 12 łanów. W XV i XVI w. wieś występowała jako Meussen, Missken, Misk, Misker, później Mysken. We wrześniu 1710 r. w wyniku epidemii dżumy, zmarło siedmiu mieszkańców. Szkoła powstała w 1854 r. w drewnianym budynku. W 1935 r. jeden nauczyciel zajmował się edukacją 44 dzieci. Szkołę uruchomiono ponownie po zakończeniu II wojny światowej, zaś zamknięto w połowie lat 80 - tych.

Nitki (niem. Nittken) - osada istniała tu jeszcze przed wojną trzynastoletnią - 1454 - 1466, lokowana w 1472 r. Przywilej na 16 łanów na prawie magdeburskim otrzymał Szymon Bednarz (Botticher). W następnych latach obszar wsi powiększył się: w 1481 r. o nieco ponad jeden łan, w 1535 r. - o 2 łany, zaś w 1566 r. - o kolejne niespełna 2 łany. Szymon jeszcze w 1480 r. otrzymał przywilej na niewielki, 4 łanowy majątek w granicach wsi Drygały, później jego właścicielami byli Langhemdowie (Langheimowie), jednak nie był on nigdy częścią Nitki. W XV i XVI w. wieś nazywana była: Jenzick, Rosinssko, Mitken, Mitkouic, Metkoffy; później utrwaliła się nazwa Nittken. Wieś należała do parafii ewangelickiej w Drygałach. Szkoła we wsi powstała w 1853 r. W 1935 r. pracował w niej jeden nauczyciel, uczyli 59 dzieci.

Orłowo (niem. Orlowen, od 1938 r. Siegmunden) - osada istniała już w 1424 r. Wymieniana w przywileju dla Giętkich, jako dąbrowa obejmująca około 70 łanów, o którą zabiegał wówczas bliżej nieznanymi Mazowszanin z dwoma braćmi oraz sołtys z Pisz. Prawdopodobnie trafiła ona ostatecznie w ręce tych pierwszych - przywilej lokacyjny z 1448 r. wystawiony został na Adama, jego syna Zygmunta i zięcia Szymona. Wieś liczyć miała 30 łanów na prawie magdeburskim. Z części dóbr należących do Szymona powstały później Szymany, osobna osada na 11 łanach. Od nazwiska jednego z właścicieli wieś początkowo zwano Adams Feld; później utrwaliła się nazwa Orlowen. W październiku 1710 r. w wyniku epidemii dżumy, w zmarło 26 mieszkańców. Szkoła we wsi powstała w 1756 r. W 1935 r. dwóch nauczycieli zajmowało się w niej nauką 72 dzieci.

Pawłocin (niem. Pawlozinnen, od 1938 r. Paulshagen) - wieś istniała prawdopodobnie już w 1 poł. XV w. (przed 1424 rokiem). Dalsze losy wsi związane są z osobą niejakiego Bartosza. W 1435 r. otrzymał on przywilej na 64 łany, z których większość położona była nad strumykiem Konopka. Na owych 64 łanach powstały cztery dobra: Pawłocin, Płachty, Rolki i Konopki. Później dobra trafiły w ręce Pawłoczyńskich. Mikołaj Pawłoczyński utracił je w konsekwencji swego poparcia dla Zygmunta Starego podczas kampanii 1520 r. Pawłocin odkupili Paweł Ozor i jego brat Stanisław. Paweł w 1529 r. sprzedał połowę swego majątku w Pawłocinie i Kruszewie Mikołajowi, jego trzem braciom i ich matce. Szkoła w Pawłocinie powstała w 1856 r. W 1935 r. uczęszczało do niej 47 dzieci, pracował jeden nauczyciel.

Pogorzela Mała (niem. Klein Pogorzellen, od 1930 r. Brandau) - osada powstała z nadwyżki gruntów Pogorzeli Wielkiej w 1484 r. Było to prawdopodobnie 14 łanów, które na prawie magdeburskim otrzymał Grzegorz Langhemd. Do 2 poł. XVI w. wieś występowała w obrębie Pogorzeli Wielkiej; dopiero w 1579 r. pojawiła się jako samodzielna osada, choć być może już w 1541 r. wystąpiła jako Salomon - od nazwiska ówczesnego właściciela. W 1579 r. obejmowała 13 łanów. W 2 poł. XVII w. osiedlili się tu arianie (bracia polscy).

Pogorzela Wielka (niem. Gross Pogorzellen, od 1907 r. Brennen) - osada w 1 poł. XV w. stanowiła prawdopodobnie część dóbr Marcina Drygalskiego. W 1465 r. bracia Grzegorz i Wacław Lankhemde, synowie Marcina z Rynu, otrzymali tu przywilej na 40 łanów na prawie chełmińskim z pozwoleniem na budowę młyna. W 1484 r. z nadwyżki gruntów utworzono Pogorzela Małą. W 1519 r. powstał kolejny młyn, być może na miejscu poprzedniego. Przywilej wystawiono na jedenastu Grabowskich, mieszkańców Pogorzeli, na prawie chełmińskim. Nazwa wsi - w XV i XVI w. zapisywana Pogorzelsker, która pochodzi prawdopodobnie od zgliszczy, jakie pozostawały po wypaleniu części puszczy w celu założenia nowej osady. W poł. XVII w. we wsi osiedlili się arianie (bracia polscy), rodzina Kęckich. W wyniku wielkiej epidemii dżumy, we wrześniu 1710 r. - zmarło 52 mieszkańców. Szkoła we wsi powstała w 1762 r. W 1935 r. jeden nauczyciel zajmował się edukacją 61 dzieci. W 1885 r. zbudowano drewniany budynek dworca kolejowego na linii Pisz - Ełk, zastąpiony w okresie międzywojennym murowanym zespołem budynków: dworzec, dwa budynki mieszkalne i dwa gospodarcze. Linia kolejowa na tym odcinku została obudowana w 1950 r.

Rakowo Małe - osada, pierwotnie jako Rakowo, w XVI w. wydzieliła się z gruntów wsi Monety.

Ruda (niem. Ruhden) - osada rozwinęła się wokół młyna, który założono tu w prawdopodobnie w poł. XV w. Przywilej z 1471 r. dotyczył właśnie młyna, który otrzymał Andrzej Młynarz wraz z 2 łanami na prawie chełmińskim. Nazwa wsi pochodzi od litewskiego słowa rudyne, oznaczającego bagno czerwonej barwy. Według spisu z 1539 r. w Rudzie działały już dwa młyny oraz huta żelaza; być może istniała karczma. W XV i XVI w. wieś nazywana była początkowo Kisiny (Kischein, Kischen), później funkcjonowała zniemczona nazwa Rudy: Eyssenwerk, Eyssenwerck, Eissenpleser, utrwaliła się zaś nazwa Ruda, Ruhden.

W wyniku wielkiej epidemii dżumy, w 1710 r. - zmarło 72 mieszkańców. Szkoła we wsi powstała w 1737 roku. W 1935 roku dwóch nauczycieli kształciło tu 79 dzieci.

Rogale Wielkie (niem. Gross Rogallen) - osada istniała już przed wojną trzynastoletnią, w latach 1454 - 1466. Przywilej otrzymała w 1471 r., na prawie magdeburskim - 30 łanów dostał Maciej Rogala oraz spokrewnieni z nim: Maciej, Grzegorz i Stefan. Nazwa wsi pochodzi od jednego z właścicieli. W maju 1710 r. w wyniku epidemii dżumy - zmarło 81 osób. Szkoła powstała w 1855 r. W 1935 r. jeden nauczyciel nauczał w niej 35 dzieci. Po II wojnie światowej uruchomiono ją ponownie pod koniec 1946 r., w odremontowanym dawnym budynku, funkcjonowała do lat 70 - tych.

Skarżyn (niem. Skarzinnen, od 1938 r. Richtenberg, w latach 1945 - 2005 Skarzyn) - osada najprawdopodobniej istniała już przed wojną trzynastoletnią (1454 - 1466). Przywilej został wystawiony w 1452 r., na prawie magdeburskim - 45 łanów nadano Janikowi Wielkiemu z Pawłocina. W XV i XVI w. wieś występowała pod nazwami Scarssintzer, Scarzinsky, Scarzyner. W 1539 r. we wsi istniała karczma, oddana w dziedziczną dzierżawę. Wieś poważnie ucierpiała w wyniku epidemii dżumy, w czerwcu 1710 r. - zmarło 85 mieszkańców. Szkołę założono w 1899 r. W 1935 r. dwóch nauczycieli pracowało tu z 84 uczniami. Po II wojnie światowej otwarto ją ponownie już w październiku 1945 r., pracował w niej wówczas jeden nauczyciel.

Świdry (niem. Schwiddern) - osada istniała już przed wojną trzynastoletnią (1454 - 1466). Przywilej otrzymała w 1471 r., gdy dobra liczące łącznie 40 łanów nadano naprawie magdeburskim spokrewnionym ze sobą: Stanikowi, Mikołajowi, Andrzejowi, Stefanowi, Jakubowi, Janowi, Wojtkowi, Pawłowi, Miśce, Marcinowi i innemu Janowi. W wyniku epidemii dżumy, w maju 1710 r., zmarła większość mieszkańców - 106 osób. Szkoła powstała w 1756 r. W 1935 r. dwóch nauczycieli uczyło 92 dzieci. Budynek został zniszczony podczas II wojny światowej.

Sulimy (niem. Sulimmen) - wieś powstała jako dobra służebne w 1533 r. Nadanie 2 łanów otrzymali: Leonard, Bartosz i Jan zwani Sulimami, od których pochodzi nazwa miejscowości. Sulimowie zakupili dodatkowo nieco ponad 7 łanów gruntów; całość na prawie magdeburskim. W 1 poł. XX w. działały we wsi dwie gospody: „Zielona lipa”, która została spalona przez wojska rosyjskie w 1914 r., oraz „Pod zieloną lipą”, należąca do Oswalda Drosowskiego. Szkoła powstała w 1760 r. W 1935 r. uczyło się w niej 84 dzieci, pracowało dwóch nauczycieli. Po II wojnie światowej funkcjonowała we wsi dwuizbowa szkoła.

Sokoły Jeziorne (dawniej Sokoły Jeziorno, niem. Sokollen, od 1938 r. Rosensee) - osada wymieniana już w 1452 r., przy okazji lokacji Skarżyna, jako własność niejakiego Witka Sokołowskiego. Osobny przywilej Sokoły Jeziorne otrzymały w 1481 r., kiedy to 20 łanów na prawie magdeburskim nadano Pawłowi Sokołowi; nazywano je wówczas Rózańcami (Roseintze).

Szkody (niem. Skodden, od 1938 r. Schoden) - osada istniała już przed 1471 r., wymieniana była przy okazji przywilejów dla okolicznych wsi. Przywilej otrzymała w 1480 r. na prawie magdeburskim, na 38 łanach oraz dodatkowo 2 łany łąk. W 1526 r. jednym z mieszkańców był niejaki Jędrzej Gryczan ze swoimi synami, który otrzymał tu 4 łany i dodatkowo jakieś łąki. Mieszkańcy Szkód w początkach XVI w. stali się właścicielami innych dóbr w okolicy: Michał ze Szkód zakupił 6 łanów na prawie magdeburskim w Bielicach (na płn. brzegu jeziora Roś), zaś bracia Jan i Maciej ze Szkód w 1515 r. otrzymali nadanie w Fałęcinie (na wsch. od jeziora Roś). W XV i XVI w. wieś występowała pod nazwami Schoden, Scoden, później utrwaliła się nazwa Skodden. Wieś poważnie ucierpiała podczas epidemii dżumy, w sierpniu 1710 roku; zmarło 92 mieszkańców. Szkoła powstała w 1820 r. W 1935 r. jeden nauczyciel uczył w niej 66 dzieci.

Szymki (niem. Symken, od 1938 r. Simken) - osada istniała prawdopodobnie już w 1424 r., wymieniana w źródłach jako Meruslauen, Mirsslawe, Myrsslawe, Maroslaw - być może od imienia ówczesnego właściciela (Mirośława?). W 1495 r. dobra te zakupił od niejakiego Guta Szymon Moelknecht. Przywilej na prawie magdeburskim mówił o 20 łanach w „Gutach” (nie były to Stare Guty) i 15 łanach w bliżej niezidentyfikowanym Klüdene. Możliwe, że oba te dobra obejmowała nazwa Szymki - pochodząca od nowego właściciela. W XVI w. wieś należała do Blumsteinów, zaś pod koniec XVII w. do Jakuba Barciszewskiego i Jakuba Turowskiego. W październiku 1710 r. do wsi dotarła epidemia dżumy - zmarło trzech mieszkańców. Szkoła we wsi została założona w 1897 r. W 1935 r. jeden nauczyciel zajmował się kształceniem 28 dzieci.

Oblewo (niem. Oblewen, od 1938 r. Kolbitzbruch) - wieś lokowana została w 1517 r., choć istniała już wcześniej. W owym 1517 r. 9 łanów na prawie magdeburskim zakupili tutaj Andrzej i Jan Szyszkwie. Po śmierci Jana całość dóbr przejął Andrzej. Do 1561 r. dobra te powiększyły się o około 2 łany. Szkoła we wsi powstała w 1910 r. W 1935 r. uczyło się w niej 35 dzieci, pracował jeden nauczyciel.

Wojny (niem. Woynen, od 1938 r. Woinen) - osada istniała już przed wojną trzynastoletnią (1454 - 1466), jako Voynen. Wzmiankowana w przywileju dla Skarżyna. Przywilej otrzymała w 1471 r. na prawie magdeburskim. Objęła 27 łanów, z których część dawniej należała do wsi Włosty. Dobra w Wojnach dostali bracia Gierzymił i Janik Rakowscy oraz Marcin, Stanik i Mikołaj. W październiku 1710 r. w wyniku epidemii dżumy - zmarło 13 mieszkańców. Szkoła we wsi powstała w 1896 r. W 1935 r. uczęszczało do niej 42 dzieci, zaś pracował jeden nauczyciel. Po II wojnie światowej uruchomiono ją ponownie w marcu 1946 r.; funkcjonowała ona do lat 70 - tych.

Włosty (niem. Wlosten, od 1938 r. Flosten) - dobra służebne istniały tu już w 1437 r., co potwierdza dokument dotyczący granicy państwa Zakonu Krzyżackiego z Mazowszem. Piętnaście lat później wymieniane były jako Flosty, w przywileju lokacyjnym Skarżyna. Przywilej otrzymały natomiast dopiero w 1471 r., na prawie magdeburskim na 34 łanach. Prawdopodobnie nadanie dotyczyło, co najmniej w części, dotychczasowych mieszkańców, w przywileju wymienieni są bowiem Andrzej i Jakub Włostowcy oraz ich krewni: Grzegorz,

Stanisław, Janik, a także Mikołaj, inny Janik, Michał, Piotr, kolejny Janik, Maciej, Stanisław i inny Maciej. W XV i XVI w. wieś w dalszym ciągu nazywana była Flosty, Flosten, Flost lub Wlosch; później utrwaliła się nazwa Wlostien. W poł. XVII w. we Włostach osiedlili się arianie (bracia polscy) - rodzina Sierakowskich. Wieś poniosła ogromne straty w wyniku epidemii dżumy, w czerwcu 1710 roku. Zmarła większość mieszkańców - 164 osoby. Szkoła we wsi powstała w 1737 r. W 1935 r. uczyło się w niej 44 dzieci, pracował jeden nauczyciel. Po II wojnie światowej budynek szkoły został przeznaczony do rozbiórki.

Zalesie - była to wieś ziemiańska, dobra służebne były w posiadaniu drobnego rycerstwa z obowiązkiem służby rycerskiej - zbrojnej. W 1449 r. wieś Zalesie należała do Janika. W XV i XVI w. wieś w dokumentach zapisywana była pod nazwami: Genichen, Zaleschen, Salescen, Salieschen, natomiast w 1465 r. funkcjonuje zapis Zalesie. Przywilej lokacyjny wystawiony został dopiero w 1472 r., dla łazarza z Zalesia. Przywilej na prawie magdeburskim z obowiązkiem dwóch służb zbrojnych, wystawił komtur Flach von Schwartzburg. W 1480 r. ten sam komtur wystawił dla Macieja Króla i Pietraszka Piernika przywilej na dobra liczące 24 łany na prawie magdeburskim z obowiązkiem półtorej służby. W tym czasie Zalesie łącznie liczyło 49 łanów.

Zabielne (dawniej Kupisze, niem. Sabiellen, od 1938 r. Freudlingen) - osada istniała już w 1424 r., w źródłach pojawiła się wówczas informacja o 40 łanowej dąbrowie położonej nad rzeką Konopką, o którą nikt się nie ubiegał. Przywilej wystawiono dopiero w 1471 r. na prawie magdeburskim, na około 13 łanów dla spokrewnionych ze sobą: Trojana, Grzegorza, Lorka, Jana i Mikołaja. W XVI w. wieś się powiększyła: w 1534 r. o 3 łany lasu i łąk, zaś w 1561 r. o ponad jeden łan. W XV w. wieś zaczęto nazywać Kupiszami, Copischen. W 1527 r. wolni z Zabielna zakupili ponad 4 łany w osadzie, którą zaczęto nazywać Worgułami, początkowo występowały one łącznie z Zabielnymi, ale od poł. XVI w. zaczęto je traktować oddzielnie. W sierpniu 1710 r. w wyniku epidemii dżumy, zmarło ośmiu mieszkańców. Szkoła we wsi powstała w 1896 r. W 1935 r. uczęszczało do niej 34 dzieci, pracował jeden nauczyciel.¹

Po II wojnie światowej tereny dzisiejszej gminy Biała Piska były częścią powiatu piskiego w województwie olsztyńskim. W 1954 r. istniejące dotychczas gminy zamieniono na gromady. Gromada Biała Piska przetrwała do kolejnej reformy administracyjnej w 1972 r., która przywracała podział państwa na gminy. Gminę Biała Piska powołano na mocy uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej z dnia 6 grudnia 1972 r. Jednocześnie miasto i gmina stały się jedną jednostką administracyjną.

Dnia 1 czerwca 1975 r., na podstawie Ustawy o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa, przestał istnieć powiat piski. Gmina Biała Piska została bezpośrednio częścią województwa suwalskiego. W 1992 r. na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 września 1991 r. dokonano połączenia gminy i miasta Biała Piska

---

¹ http://encyklopedia.warmia.mazury.pl/index.php/Strona_g%C5%82%C3%B3wna

w jedną jednostkę administracyjną. Ponowne zmiany podziału administracyjnego państwa umiejscowiły gminę Biała Piska w powołanym 1 stycznia 1999 r. województwie warmińsko - mazurskim, w powiecie piskim.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Biała Piska funkcjonują jedynie dwie z ww. form jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Biała Piska znajduje się 12 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Biała Piska

LP.	MIEJSCOWOŚĆ, ADRES	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTKÓW
1	Biała Piska	założenie urbanistyczne - pomiędzy ul. Mickiewicza, Warszawską, Kościelną, Konopnickiej wraz z zabudową	A-542 z dnia 07.03.1961 r.
2	Biała Piska	układ urbanistyczny - część ograniczona do pld. - wsch. rzeką Biała i stawem, od ptn. - zach. zach. pierzeją ul. Żeromskiego, od ptn. ul. Warszawską, od pld. ul. Ogrodową	A-1312 z dnia 14.03.1980 r.
3	Biała Piska, ul. Moniuszki 5	budynek mieszkalny (założenie urbanistyczne)	A-542 z dnia 07.03.1961 r.
4	Biała Piska, ul. Moniuszki 7	budynek mieszkalny (założenie urbanistyczne), ob. obiekt nie istnieje	A-542 z dnia 07.03.1961 r.
5	Biała Piska, ul. Moniuszki 8	budynek mieszkalny (założenie urbanistyczne)	A-542 z dnia 07.03.1961 r.
6	Biała Piska, ul. Plac Mickiewicza 1	budynek mieszkalny	A-542 z dnia 07.03.1961 r.
7	Biała Piska, ul. Plac Mickiewicza 8	budynek mieszkalny	A-542 z dnia 07.03.1961 r.
8	Biała Piska, ul. Plac Mickiewicza 9	budynek mieszkalny	A-542 z dnia 07.03.1961 r.
9	Biała Piska, ul. Plac Mickiewicza 16	budynek mieszkalny	A-542 z dnia 07.03.1961 r.
10	Biała Piska, ul. Plac Mickiewicza 22	kościół ewangelicki pw. Matki Boskiej i św. Józefa, ob. parafialny pw. św. Andrzeja Baboli łącznie z wieżą, wyposażeniem wnętrza szczególnie płytą nagrobną Bernarda Drygalskiego	A-28 z dnia 01.09.1949 r.
11	Biała Piska, ul. Plac Mickiewicza 22	cmentarz wokół kościoła parafialnego pw. Matki Boskiej i św. Józefa, ob. pw. św. Andrzeja Baboli	A-903 z dnia 02.05.1968 r.
12	Biała Piska, ul. Sikorskiego, dz. nr 268	cmentarz ewangelicki (w pld. części miasta, w sąsiedztwie rzeki Białki)	A-3175 z dnia 15.07.1991 r.
13	Biała Piska, ul. Żeromskiego 1	budynek mieszkalny (układ urbanistyczny)	A-542 z dnia 07.03.1961 r.
14	Biała Piska, ul. Żeromskiego 9	budynek mieszkalny	A-542 z dnia 07.03.1961 r.
15	Biała Piska, ul. Żeromskiego 10	budynek mieszkalny (układ urbanistyczny), ob. brak obiektu	A-542 z dnia 07.03.1961 r.

16	Drygały, ul. Sienkiewicza 3a	kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, parafialny pw. Matki Boskiej Częstochowskiej	A-225 z dnia 22.03.1957 r.
17	Drygały, ul. Sienkiewicza 3a	cmentarz wokół kościoła parafialnego pw. Matki Boskiej Częstochowskiej	A-901 z dnia 02.05.1968 r.
18	Drygały, ul. Sienkiewicza 3a	kwatery wojenna z I wojny światowej na cmentarzu przykościelnym	A-3232 z dnia 27.11.1991 r.
19	Kaliszki, dz. nr 9/10, 9/11, 9/13, 9/14	park dworski wraz z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	A-1651 z dnia 12.03.1986 r.
20	Kowalewo, dz. nr 104, obręb 18	cmentarz ewangelicki	A-3173 z dnia 15.07.1991 r.
21	Kumielsk	cmentarz ewangelicki z aleją dojazdową	A-3174 z dnia 15.07.1991 r.
22	Kumielsk, dz. nr 19	kościół ewangelicki, ob. parafialny pw. Narodzenia NMP	A-4271 z dnia 29.12.2003 r.
23	Rakowo Małe, dz. nr 32/2, obręb 26	cmentarz wojenny z I wojny światowej	A-3518 z dnia 31.05.1993 r.

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków ruchomych w gminie Biała Piska

Zgodnie z art. 3. pkt. 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Ze względu na bezpieczeństwo obiektów nie publikuje się szczegółowych danych na temat zabytków ruchomych. Na terenie gminy Biała Piska zabytki ruchome to wyposażenie trzech kościołów z terenu gminy (Tabela nr 2).

Wszystkie wymienione obiekty wpisane są do rejestru zabytków i również objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zobowiązuje właściciela lub posiadacza zabytku ruchomego do:

- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytku;
- przeciwdziałaniu kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę;
- zawiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu lub kradzieży, zagrożeniu, zmianie miejsca przechowania, zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Biała Piska

LP.	ADRES	OBIEKT/ ZESPÓŁ OBIEKTÓW	NR I DATA WPISU DO REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Biała Piska, ul. Plac Mickiewicza 22	3 elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Andrzeja Baboli	B-0001 z dnia 31.07.1972 r.
2	Drygały, ul. Sienkiewicza 3a	1 element wyposażenia kościoła parafialnego pw. Matki Boskiej Częstochowskiej	B-298 z dnia 30.09.2008 r.
3	Drygały, ul. Sienkiewicza 3a	6 elementów wyposażenia kościoła parafialnego pw. Matki Boskiej Częstochowskiej	B-0002 z dnia 31.07.1972 r.
4	Drygały, ul. Sienkiewicza 3a	8 elementów wyposażenia kościoła parafialnego pw. Matki Boskiej Częstochowskiej	8 z dnia 27 czerwca 1984 r.
5	Kumielsk, dz. nr 19	11 elementów wyposażenia kościoła parafialnego pw. Narodzenia NMP	B-0003 z dnia 02.08.1972 r.
6	Kumielsk, dz. nr 19	9 elementów wyposażenia kościoła parafialnego pw. Narodzenia NMP	9 z dnia 27 czerwca 1984 r.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.). Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

Zakres gminnej ewidencji zabytków:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- stanowiska archeologiczne;
- historyczne układy ruralistyczne wsi, historyczne układy urbanistyczne miasta;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r.

w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i Gminnej Ewidencji Zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Gminna ewidencja zabytków nie jest jedną z form ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) oraz zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę Gminnej Ewidencji Zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowanie Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętym między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków została opracowana w 2015 r. Na podstawie prac terenowych dokonano weryfikacji obiektów ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

5.5. Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy Biała Piska. Środowisko kulturowe gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki kamienia do epoki nowożytniej. Zewidencjonowano je w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP): 25-76, 25-77, 26-76, 26-77, 27-75, 27-76, 28-76, 29-75. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Stanowiska archeologiczne to materialne ślady działalności ludzi. W obrębie stanowiska archeologicznego grupują się zazwyczaj pozostałości licznych powstających i zamierających kolejno osad czy cmentarzysk. Stanowią one podstawowe, a często wręcz jedyne źródło wiedzy o najdawniejszej przeszłości naszych ziem. Nawet dla późniejszych czasów, poczynając od średniowiecza, wyniki badań archeologicznych stanowią cenne uzupełnienie przekazów pisanych.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawastrzeń kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

W związku z licznymi zagrożeniami zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Gmina Biała Piska została rozpoznany stosowaną obecnie metodą powszechnej inwentaryzacji zabytków archeologicznych Polski pod nazwą - Archeologiczne Zdjęcie Polski. Na terenie gminy znajduje się 85 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych (Tabela nr 3) ujętych w gminnej ewidencji zabytków archeologicznych. Większość ze zewidencjonowanych stanowisk pochodzi z okresu średniowiecza, pełniły one funkcję osada lub śladu osadnictwa.

Tabela nr 3. Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Biała Piska

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR W MIEJSCOWOŚCI	NUMER OBSZARU AZP	NR NA OBSZARZE	FUNKCJA OBIEKTU	CHRONOLOGIA
1	Baranowo	1	28-76	5	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
2	Bełcząc	1	28-76	16	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
3	Bełcząc	2	28-76	18	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
	Bełcząc	2	28-76	18	ślad osadnictwa	nieokreślona
4	Bełcząc	3	28-76	19	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
5	Bełcząc	4	28-76	20	ślad osadnictwa	epoka kamienia-epoka żelaza

	Bełcząc	4	28-76	20	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
6	Bełcząc	5	28-76	21	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
	Bełcząc	5	28-76	21	śląd osadnictwa	nieokreślona
7	Bełcząc	6	28-76	22	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze (?)
	Bełcząc	6	28-76	22	osada (?)	późne średniowiecze-okres nowożytny
8	Bemowo Piskie	1	25-76	1	śląd osadnictwa	okres nowożytny
9	Biała Piska	1	28-76	1	śląd osadnictwa	okres nowożytny
10	Biała Piska	2	28-76	2	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
	Biała Piska	2	28-76	2	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze (?)
11	Biała Piska	3	28-76	3	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
12	Biała Piska	4	28-76	4	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
13	Biała Piska , - osiedle robotnicze	5	28-76	6	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
14	Biała Piska	6	28-76	15	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
15	Biała Piska	7	28-76	36	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
16	Brzózki Małe	1	28-76	1	wały (?)	?
17	Brzózki Małe	2	28-76	37	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
18	Brzózki Małe	3	28-76	38	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
	Brzózki Małe	3	28-76	38	śląd osadnictwa	epoka kamienia
	Brzózki Małe	3	28-76	38	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze (?)
19	Cwaliny	1	29-75	8	śląd osadnictwa	epoka brązu
20	Cwaliny	2	29-75	9	obozowisko/osada	mezolit-wczesna epoka żelaza
	Cwaliny	2	29-75	9	osada	okres rzymski-okres wędrówek ludów
21	Cwaliny	3	29-75	10	śląd osadnictwa	mezolit-wczesna epoka żelaza
22	Danowo	1	28-76	23	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
	Danowo	1	28-76	23	śląd osadnictwa	epoka kamienia
23	Danowo	2	28-76	24	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
	Danowo	2	28-76	24	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze (?)
24	Danowo	3	28-76	25	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze (?)

	Danowo	3	28-76	25	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
25	Danowo	4	28-76	26	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze (?)
	Danowo	4	28-76	26	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
26	Danowo	5	28-76	27	śląd osadnictwa	mezolit
	Danowo	5	28-76	27	śląd osadnictwa	mezolit-epoka żelaza
27	Drygały	1	26-77	1	obozowisko-osada	mezolit-wczesna epoka żelaza
	Drygały	1	26-77	1	osada	okres nowożytny
28	Drygały	2	26-77	2	osada	późne średniowiecze
29	Drygały	3	26-77	3	kurhan (?)	nieokreślona
30	Drygały	4	26-77	4	kurhan (?)	nieokreślona
31	Drygały	5	26-77	5	śląd osadnictwa	mezolit-wczesna epoka żelaza
32	Drygały	6	26-77	6	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
33	Drygały	7	26-76	2	osada	okres nowożytny
34	Drygały	8	26-76	1	śląd osadnictwa	neolit
35	Giętkie	1	27-75	7	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
36	Giętkie	2	27-75	14	śląd osadnictwa	średniowiecze
	Giętkie	2	27-75	14	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
37	Gruzy	1	29-75	11	śląd osadnictwa	neolit-wczesna epoka brązu
38	Guzki	1	29-75	6	śląd osadnictwa	mezolit-wczesna epoka żelaza
39	Idźki	1	28-76	28	śląd osadnictwa	epoka kamienia
	Idźki	1	28-76	28	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
40	Idźki	2	28-76	29	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
41	Idźki	3	28-76	30	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze (?)
	Idźki	3	28-76	30	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
42	Idźki	4	28-76	31	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
43	Jakuby	1	29-75	5	znalezisko krzemienne	późny paleolit-mezolit
44	Kaliszki PGR	1	27-75	9	grodzisko (?)	?
45	Kaliszki PGR	2	27-75	10	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
	Kaliszki PGR	2	27-75	10	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
46	Kaliszki	3	27-76	2	osada	średniowiecze
47	Komorowo PGR	1	28-76	17	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
	Komorowo PGR	1	28-76	17	śląd osadnictwa	nieokreślona
48	Konopki	1	27-76	7	osada	późne średniowiecze
49	Konopki	2	27-76	8	osada	późne średniowiecze
	Konopki	2	27-76	8	osada	okres nowożytny

50	Koźuchy	1	27-76	9	osada	średniowiecze
51	Koźuchy	2	27-76	10	kurhany (?)	starożytność
52	Kóзки	1	28-76	32	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
53	Kóзки	2	28-76	33	śląd osadnictwa	późne średniowiecze-okres nowożytny
54	Kóзки	3	28-76	34	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
	Kóзки	3	28-76	34	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
55	Kóзки	4	28-76	35	śląd osadnictwa	późne średniowiecze-okres nowożytny
56	Kruszewo	1	27-76	5	osada	późne średniowiecze
57	Kruszewo	2	27-76	6	osada	okres nowożytny
58	Kumielsk	1	29-75	1	znalezisko luźne	późny paleolit lub neolit
59	Kumielsk	2	29-75	2	cmentarzysko	okres rzymski
60	Kumielsk	5	29-75	3	znalezisko luźne	nieokreślona
61	Kukły	2	28-76	8	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
	Kukły	2	28-76	8	śląd osadnictwa	epoka kamienia
62	Monety	1	25-77	1	śląd osadnictwa	okres nowożytny
63	Monety	2	25-77	2	śląd osadnictwa	okres nowożytny
64	Monety	3	25-77	3	śląd osadnictwa	okres nowożytny
65	Monety	4	25-77	4	śląd osadnictwa	okres nowożytny
66	Monety	5	25-77	5	śląd osadnictwa	okres nowożytny
67	Myszki	1	26-77	11	śląd osadnictwa	mezolit-wczesna epoka żelaza
	Myszki	1	26-77	11	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
68	Myszki	2	26-77	12	śląd osadnictwa	mezolit - wczesna epoka żelaza
	Myszki	2	26-77	12	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
69	Myszki	3	26-77	13	śląd osadnictwa	późny paleolit-mezolit
	Myszki	3	26-77	13	obozowisko	epoka kamienia
	Myszki	3	26-77	13	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
	Myszki	3	26-77	13	osada	okres nowożytny
70	Oblewo	1	27-76	3	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
71	Oblewo	2	27-76	4	osada	okres nowożytny
72	Olszyna	1	28-76	12	śląd osadnictwa	epoka kamienia-epoka żelaza
	Olszyna	1	28-76	12	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
73	Olszyna	2	28-76	13	śląd osadnictwa	nieokreślona
74	Olszyna	3	28-76	14	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
75	Orłowo	1	27-75	8	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
76	Orłowo	2	27-75	22	śląd osadnictwa	mezolit

77	Szkody	1	28-76	7	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
78	Szkody	2	28-76	9	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
79	Szkody	3	28-76	10	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze (?)
	Szkody	3	28-76	10	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny
80	Szkody	4	28-76	11	śląd osadnictwa	epoka kamienia-epoka żelaza
81	Zabielne	1	27-76	4	osada	okres nowożytny
82	Zalesie	1	26-77	7	obozowisko-osada	mezolit - wczesna epoka żelaza
83	Zalesie	2	26-77	8	śląd osadnictwa	mezolit-wczesna epoka żelaza
84	Zalesie	3	26-77	9	śląd osadnictwa	mezolit (?)
	Zalesie	3	26-77	9	śląd osadnictwa	mezolit-wczesna epoka żelaza
85	Zalesie	4	26-77	10	śląd osadnictwa	mezolit-wczesna epoka żelaza

5.6. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Synteza elementów przyrody i widocznych efektów działalności człowieka jest architekturą krajobrazu, czyli formą, która obok treści składa się na krajobraz kulturowy. Ochrona tego krajobrazu to pełna ochrona obiektu zabytkowego wraz jego otoczeniem i walorami przyrodniczymi, roślinnością i warunkami socjologicznymi. Polega ona na ochronie najcenniejszych obiektów, zespołów, obszarów i świadomym ich przekształcaniu w taki sposób, by tworząc nowe wartości, unikać deformacji istniejącego, historycznie ukształtowanego dziedzictwa. Chronić należy więc nie tylko obiekty architektury, kapliczki i figury przydrożne, również krajobraz ukształtowany ludzką ręką.

Do obszarów o najwyższych wartościach krajobrazowych należą, zarówno obszary o krajobrazie miejskim, jak i otwartym. W tej części wskazano najbardziej charakterystyczne i najcenniejsze obiektów znajdujących się na terenie gminy Biała Piska.

• UKŁAD URBANISTYCZNY

Układ urbanistyczny miasta Biała Piska z okresu lokacji, z pocz. XVIII w., obejmuje śródmieście miasta ukształtowane na bazie XVII wiecznego układu przestrzennego, utrwalonego w XIX w. o dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej. Strefa zawiera historyczny układ ulic wraz z zabudową pierzei - Konopnickiej, Kościuszki, Mickiewicza, Moniuszki, Sienkiewicza, Słowackiego, Sikorskiego i Żeromskiego. Układ przestrzenny regularny, ośrodkiem jest czworoboczny rynek, w jego pld. narożu kościół, pośrodku ratusz oraz ulice - jedna na osi i dwie wzdłuż krótszych pierzei. Zabudowa zwarta, kalenicowa, murowana z cegły, piętrowa i parterowa z XIX i XX w.

- **OBIEKTY SAKRALNE**

Kościół ewangelicki pw. Matki Boskiej i św. Józefa, ob. parafialny pw. św. Andrzeja Baboli z wieżą, wyposażeniem wnętrza szczególnie płytą nagrobną Bernarda Drygalskiego, ul. Plac Mickiewicza 22, Biała Piska

Zdjęcie nr 1. Kościół parafialny pw. św. Andrzeja Baboli z wieżą, ul. Plac Mickiewicza 22, Biała Piska

Pierwotny kościół, drewniany zbudowany w 1481 r., należał do Dekanatu Reszelskiego. W czasie reformacji przejęty przez protestantów. Rozebrany ok. poł. XVIII w. Obecny wzniesiony w latach 1756 - 1763. Wieża dobudowana w 1832 r., według projektu K. F. Schinkla lub podległej mu pracowni. Od 1945 r. kościół ponownie katolicki. Parafia utworzona kanonicznie w 1962 r. W latach 1970 - 1981 w kościele nowy wystrój.

Kościół usytuowany w pld. narożniku rynku. Kościół nieorientowany, ze skromnym użyciem form historycznych, ołtarzem zwrócony na pld. - zach.

Kościół murowany, z pełnej cegły ceramicznej i kamienia, na kamiennym fundamencie. Otynkowany. Kościół na planie wydłużonego prostokąta, z kwadratową zakrystią na pld. - zach., dwiema płytkimi kruchtami zewnętrznymi, na osi poprzecznej i wieżą od ptn. - wsch. na planie kwadratu. Dach nad korpusem wysoki, dwuspadowy, z wydatnym naczółkiem nad częścią ołtarzową. Daszki krucht i zakrystii dwuspadowe. Dach pokryty holenderską dachówką ceramiczną.

Wieżę z czterema, nierównej wysokości kondygnacjami, wydzielonymi gzymsami i niewielkimi odsadzkami. Prostokątne wejście na osi, nieco cofnięte, ujęte uproszczonymi pilastrami. Nad wejściem półkoliste okno. W trzeciej kondygnacji, prostokątny otwór okienny, zamknięty łukiem, w którym znajduje się tarcza zegarowa. Na wieży dach ostrosłupowy, zwieńczony kulą i krzyżem. Wyposażenie - prospekt organowy klasycystyczny; stół gry jednomanułowy, 14 - to rejestrowy; dzwony (1917 - 1921), płyta nagrobna Bernarda Drygalskiego.

Kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, parafialny pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, ul. Sienkiewicza 3a, Drygały

Zdjęcie nr 2. Kościół rzymskokatolicki, parafialny pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, ul. Sienkiewicza 3a, Drygały

Pierwszy kościół katolicki zbudowano w 1438 r. Spalony w czasie Potopu w 1656 r. przez Tatarów. Kościół odbudowany przez katolików w 1660 r., rozebrano w 1730 r. W latach 1731 - 1732 zbudowano istniejący kościół.

Kościół usytuowany w centrum wsi, po wsch. stronie drogi, otoczony kamiennym płotem, który wyznacza prostokąt terenu przykościelnego.

Kościół o skromnej dekoracji barokowej. Fundamenty z kamienia polnego, ściany murowane, z cegły palonej, pełnej na zaprawie wapiennej. Budowla tynkowana. Budynek jednoprzestrzenny, na planie wydłużonego prostokąta, z dobudówkami w osi podłużnych ścian. Wieża wtopiona w korpus i zakrystią za część prezbiterialną. Wszystkie części budynku na rzucie prostokątów. Budowla kryta wysokim dachem dwuspadowym, zakończonym półszczytami przy wieży i trzecią połacią nad prezbiterium. Dobudówki sięgające gzymsu kościoła kryte dachami dwuspadowymi, zakrystia kryta dachem trójspadowym. Nad wieżą dach cebulasty, w formie ośmioboku. W środku zachował się barokowy ołtarz.

Przy kościele groby wojenne z okresu I wojny światowej oraz cmentarz przykościelny.

Kościół ewangelicki, ob. parafialny pw. Narodzenia NMP, Kumielsk

Zdjęcie nr 3. Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP, Kumielsk

W Kumielsku był katolicki kościół parafialny na pocz. XVI w., należący do dekanatu reszelskiego. W czasie reformacji zostało wprowadzone wyznanie ewangelickie. Pierwotny

kościół spalił się w 1720 r. Został odbudowany, po czym ponownie spalił się w 1849 r. Odbudowany tego samego roku, wieżę dopiero w 1874 r. Po II wojnie światowej świątynię przejęła ludność katolicka.

Kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, parafialny pw. Chrystusa Króla, Skarżyn

Zdjęcie 4, 5. Kościół rzymskokatolicki, parafialny pw. Chrystusa Króla, Skarżyn

Kościół wzniesiony w latach 1927 - 1929, na miejscu poprzedniego, drewnianego. Po II wojnie światowej przejęty przez katolików. Zespół kościelny usytuowany w centrum wsi, po płn. stronie drogi. Zespół usytuowany jest na obszernej parceli, na wzniesieniu. Kościół połączony łącznikiem z plebanią.

Kościół na fundamentach z kamienia polnego. Część ścian z cegły ceramicznej, część w konstrukcji drewnianej, szkieletowej, wypełnionej szalowaną cegłą. Kościół licowany kamieniem łamanym. Plebania i zakrystia tynkowane. Budowla trzyczęściowa. Kościół prostokątny, jednoprzęsłowy, z częścią wieżową z dwoma aneksami po bokach, wtopionymi w korpus. Zakrystia na planie prostokąta, jednoprzestrzenna, przyległa krótszym bokiem od zach. części prezbiterialnej. Od zach. zakrystii dostawiono plebanię na rzucie prostokąta, w układzie trójtraktowym, z podcieniem w płd. - zach. narożniku, od płn. wtórna prostokątna dobudówka. Kościół kryty dachem dwuspadowym, z wtopioną w korpus niską wieżą krytą dachem namiotowym. Zakrystia parterowa, kryta dachem dwuspadowym. Dobudówka kryta dachem pulpitowym. Kościół bogato polichromowany, we wzorach typowych dla międzywojennego okresu.

• INNE ZABYTKI NIERUCHOME

Ratusz, ul. Plac Mickiewicza 25 w Białej Piskiej

Zdjęcie 6, 7. Ratusz, ul. Plac Mickiewicza 25 w Białej Piskiej

Ratusz został wybudowany w końcu XVIII w. Był kilkakrotnie remontowany. Piętrowy budynek z kamienia, posiada dwie kondygnacje i piwnice. Został zbudowany na planie litery L. W narożniku budowli usytuowana jest pięciokondygnacyjna, ośmioboczna wieża, o wysokości 8 m, zakończona hełmem z blachy. Ratusz poddano restauracji w latach 1990 - 1992 oraz w 2013 r. Obecnie mieści Urząd Miasta i Gminy Biała Piska, Urząd Stanu Cywilnego, komisariat policji.

Dwór w Kaliszkach

Dwór wybudowano w 1830 r., prawdopodobnie na miejscu poprzedniej budowli i z wykorzystaniem budulca. Pod koniec XIX w. właścicielami była rodzina Jorstreuter, w latach 20-tych XX w. - rodzina Windensein; działał tu folwark, funkcjonowała gorzelnia. Po II wojnie światowej na terenie majątku założono PGR. Aktualnie dwór znajduje się w prywatnych rękach i pełni funkcję stylowego hotelu wraz z restauracją.

- **ZABYTKI ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA**

Teren miasta i gminy Biała Piska jest stosunkowo dobrze rozpoznany pod kątem występowania stanowisk archeologicznych. Forma obiektów budowlanych wiejskich była zależna od środowiskowych trendów i zasobności mieszkańców. Ten ostatni element determinował również rodzaj materiału z jakiego zostały te obiekty zbudowane (drewno, kamień, glina, cegła, beton). Istnieje grupa obiektów powstałych jako siedliska dla kolonistów po I wojnie światowej oraz obiekty, których forma jest wynikiem tendencji okresu międzywojennego stylu narodowego. Odrębną grupę stanowią szkoły, ponieważ zgodnie z przyjętymi przepisami użytkowymi (ok. 1900 r.) ich forma była bardziej zindywidualizowana. Zespołami obiektów odbiegających od przyjętych form wiejskich są kościoły w Białej Piskiej i w Drygajach, zespoły dworskie w Rakowie Małym, w Kaliszkach i w Drygajach.

- **PARKI I ALEJE**

Parki i aleje zachowały się w zespołach dworsko - ogrodowych w Kaliszkach i Rakowie Małym. Najcenniejszy jest park w Kaliszkach, gdzie przetrwał liczny i dorodny drzewostan. Park założony w XIX w. wraz z budową dworu. Pierwotna kompozycja parku zniekształconą, układ komunikacyjny całkowicie zatarty. Na uwagę zasługuje park miejski z XIX w. w Białej Piskiej. Istotną wartość dla krajobrazu mają obsadzenia dróg, są to zabytkowe aleje z XIX w., które są typowane do ochrony jako element krajobrazu kulturowego. Jest ich na terenie gminy 5.

- **CMENTARZE**

Zdjęcie nr 8. Cmentarz ewangelicki, ul. Sikorskiego, Biała Piska

Zdjęcie nr 9. Kwatera wojenna z I wojny światowej przy kościele, Drygaly

Zdjęcie nr 10. Cmentarz parafialny, Drygaly

Na terenie wschodnich Mazur zlokalizowane są licznie cmentarze z czasów I wojny światowej. Jesienią 1914 r. wojska niemieckie i rosyjskie starły się w wielkiej bitwie nad jeziorami mazurskimi. Strona atakująca byli Niemcy, którzy chcieli zatrzymać Rosjan a potem wyprzeć ich z Prus Wschodnich. W trakcie trwających dwa tygodnie walk zginęło po obu stronach kilkadziesiąt tysięcy żołnierzy. Na terenie gminy Biała Piska znajdują się cmentarze i mogiły: 50 cmentarzy wyznaniowych, dawnych ewangelickich. Stan zachowania cmentarzy jest niezadawalający, większość z nich zatraciła pierwotny układ, są zarosnięte, zaniedbane, nieogrodzone. Trudno do nich trafić, gdyż nie są oznakowane. Obiekty te reprezentują duże wartości krajobrazowe, kulturowe, historyczne, przyrodnicze i zabytkowe. Zdecydowana

większość cmentarzy należała w przeszłości do wyznania ewangelickiego i została założona w XIX w.

Obok nich interesującą grupę stanowią cmentarze wojenne z I wojny światowej - na terenie gminy znajdują się 4 tego typu cmentarze. Są one w bardzo dobrym stanie, są uporządkowane, ogrodzone, przede wszystkim nagrobki zostały wyremontowane.

Na terenie znajdują się także cmentarze przykościelne (2) i parafialne (3), które są w dobrym stanie - są uporządkowane, oznakowane, ogrodzone. Kolejną grupę stanowi cmentarz rodzinny, którego stan zachowania jest niezadawalający - są nieoznakowane i nieuporządkowane.

W Białej Piskiej znajdował się także cmentarz żydowski, usytuowany był w parku miejskim, w jego półd. - wsch. części, obecnie przy rozwidleniu ul. Parkowej i drogi wylotowej do Drygał. Nekropolię założono prawdopodobnie w 1862 r. W roku budżetowym 1863 - 1864 na dzierżawę i naprawę cmentarza (być może ogrodzenia) z kasy gminy synagogałnej wyasygnowano 5 talarów. Ostatnich pochówków dokonano zapewne pod koniec XIX w., wraz z upadkiem tutejszej gminy wyznaniowej.

- **ZABYTKI TECHNIKI**

Zdjęcie nr 11. Wieża ciśnień, ul. Ogrodowa 1, Białka Piska

Zdjęcie nr 12. Zespół stacji kolejowej, ul. Kolejowa, Biała Piska

Z tej grupy obiektów zachowały się zabytki kolejnictwa (torowiska i zespoły dworców), drogownictwa (drogi w zdecydowanej większości są o proveniencji późnośredniowiecznej). Zespoły dworców znajdują się w miejscowościach - Biała Piska, Drygały, Kaliszki, Pogorzelska Wielka. Są to zespoły obiektów, głównie obecnie pełniących funkcję mieszkalną, których stan zachowania jest niezadawalający.

Zachowały się oryginalne nawierzchnie brukowe z przełomu XIX i XX w. Zabytkiem kultury technicznej jest wieża ciśnienia w Białej Piskiej, która stanowi tak ważny element w krajobrazie gminy. Wieża pochodzi z 1928 r., ma wysokość 34 metry. Jeszcze niedawno służyła do utrzymania ciśnienia w miejskiej sieci wodociągowej, została wyłączona z eksploatacji.

• ZABYTKI MILITARNE

Zdjęcia nr 13, 14. Schrony, Świdry

Na terenie gminy zachowały się obiekty militarne z czasów I wojny światowej. Można odnaleźć liczne pozostałości tzw. garnków Kocha z II wojny światowej, zwany również Kochbunkier - mały schron jednoosobowy. Niezwykle popularny niemiecki schron, jako jedyny był produkowany masowo w fabrykach jako prefabrykat - i jako taki był przywożony gotowy na miejsce posadowienia. Jego rolę na polu bitwy można określić krótko - lepsze to niż zwykły okop, dawał podstawowe schronienie przed ogniem wroga. Kochbunkier nie chronił strzelca przed bezpośrednim uderzeniem pocisku większego kalibru, ale spokojnie opierał się odłamkom. Część Mazurskiej Pozycji Granicznej (Masurische Grenz Stellung) zbudowanej w okolicy wsi Świdry w latach 1939 - 1941. Punkt składa się z obiektów klasy Bneu: R113d, 3 R115c oraz słabszych schronów: 2 garaży dla ppanc, schronu dla

obserwatora, 2 Doppelgruppenunterstand, 5 Gruppenunterstand oraz metalowej wieży dla obserwatora artylerii:

- schron bojowy typ 113 c (wysadzony);
- schron bojowy typ 105 d (wysadzony);
- schron bojowy typ 105 d (wysadzony);
- schron bojowy typ 105 d (zachowany);
- schron bierny typ Art.-B-St (zachowany);
- schron bojowy typ PAK (wysadzony);
- schron bojowy typ PAK (zachowany);
- schron bierny typ D-Gru-U (zachowany);
- schron bierny typ D-Gru-U (zachowany);
- schron bierny typ D-Gru-U (zachowany);
- schron bierny typ D-Gru-U (zachowany);
- schron bierny typ D-Gru-U (zachowany);
- schron bierny typ D-Gru-U (zachowany).

Obiekty te są w złym stanie, są nieoznakowane, dlatego trudno jest do nich trafić, teren jest nieuporządkowany.

• **DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE**

W rozumieniu Konwencji UNESCO (2003 r.), dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Gmina od lat znana jest z kultywowania tradycji, jaką jest organizowanie dożynek. Własnoręcznie tworzone są wieńce dożynkowe, które są podziękowaniem społeczności za zebrane plony i jednocześnie przekazują w ten sposób staropolską tradycję obrzędów dożynkowych kolejnym pokoleniom.

Istnieją legendy o tajemniczych miejscach kultu na terenie gminy związanych z Galindami. Było to plemię bałtyckie, zamieszkujące tereny obecnych Mazur, dawniej półd. części Prus, w czasach około V w. p.n.e. XIII w. Według przekazów ustnych Galindowie zamieszkiwali głównie tereny podmokłe i bagniste, co miało pozwolić na uniknięcie najazdów ze strony innych plemion. Bardzo ludna Galindia wzięła nazwę od słowa galas, oznaczającego „kraj położony na końcu świata” jako że za granicą Galindii nie mieszkało już żadne pruskie plemię.

Zagadkowa grupa głazów, tzw. „Święty gaju Galindów”, znajdują się w lesie pomiędzy Długim Kątem a Kumielskiem, które były najprawdopodobniej miejscem kultu pruskich Galindów. Przypuszcza się, że pośrodku kamiennego kręgu o średnicy ok. 20 m ulokowany był ołtarz ofiarny. Niemieccy badacze i miłośnicy starożytności określali to miejsce jako Heidengericht, czyli Pogański Sąd. Obecnie pomiędzy kamieniami wyrósł las, nie widać też

dawnej alejki wytyczonej od drogi Kumielsk - Długi Kąt, brak niektórych głazów z kręgu, ale zachowały się największe ułożone w jego centrum. Najciekawszy jest tzw. stół - płaski głaz o długości 2,3 m i szerokości 1,2 m. Kilka dużych kamieni ma jeszcze ślady obróbki narzędziami. To właśnie w ich zagłębieniach składano ofiary bogom. Natomiast we wsi Mikuty znajduje się odcisnięty w kamieniu ślad stopy wodza Galindów - Izegusa.

• INSTYTUCJE KULTURY

Wiodącą rolę w krzewieniu kultury oraz zaspokajaniu potrzeb kulturalnych w Gminie Biała Piska pełnią Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury wraz z Miejsko - Gminną Biblioteką Publiczną. Instytucja realizuje różne formy pracy kulturalno - rozrywkowych, rekreacyjno - sportowych i oświatowych ujętych w rocznych planach placówki.

Na terenie gminy działają także licznie stowarzyszenia zajmujące się kulturą, zabytkami, szerzeniem tradycji lokalnych, m.in.:

- Stowarzyszenie „Rozwoju i integracji Środowisk Wiejskich w gminie Biała Piska” w Kowalewie;
- Stowarzyszenie „Przedszkole Marzeń” w Kowalewie;
- Stowarzyszenie „Q przyszłości” w Białej Piskiej;
- Stowarzyszenie Miłośników Kultury „Nasza Biała” w Białej Piskiej;
- Stowarzyszenie Społeczno - Kulturalne Sołtysów Gminne Koło Sołtysów w Białej Piskiej;
- Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Oświatowych przy Szkole Podstawowej im. Tadeusza Kościuszki w Białej Piskiej;
- Okręg Mazurski Związek Piłsudczyków RP Towarzystwa Pamięci Józefa Piłsudskiego w Białej Piskiej;
- Stowarzyszenie Przyjaciół 9 Pułku Strzelców Konnych Szwadron w Białej Piskiej.

• TURYSTYKA

Turystycznym atutem gminy Biała Piska są drogi łączące miasto z dziesiątkami wsi. Są stosunkowo mało ruchliwe i wiją się kilometrami wśród pól i lasów. Dodatkowego klimatu i uroku dodają im rosnące po obu stronach szpalery starych drzew.

Na terenie gminy oznakowane są szlaki turystyczne - rowerowe, piesze oraz konne. Jednym z oznakowanych szlaków jest szlak spacer historyczny „Szlakiem Ułańskim”, na trasie którego znajdują się bunkry wojenne z okresu II wojny światowej. Długość trasy: 22,7 km, plan trasy: Biała Piska - Szkody - Kumielsk - Cwaliny - Długi Kąt - Mikuty - Kowalewo - Bełcząc - Biała Piska.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGTHS, czyli silne strony,
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli szanse,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 4), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego w gminie Biała Piska. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe. W tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego programu - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo gminy tworzy bowiem jego kilkusetletnia historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

Tabela nr 4. Analiza SWOT

<p style="text-align: center;">SILNE STRONY GMINY BIAŁA PISKA</p>	<p style="text-align: center;">SŁABE STRONY GMINY BIAŁA PISKA</p>
<ul style="list-style-type: none"> • dogodne powiązania z gminą Pisz przez system dróg powiatowych i szlaki wodne jeziora Roś - Szlak Wielkich Jezior Mazurskich; • dogodne powiązania w skali ponadlokalnej z systemem komunikacyjnym regionalnym i krajowym poprzez drogę krajową Nr 610 i drogę wojewódzką Nr 667 oraz linię kolejową; • otwartość i przychylność władz samorządowych; • licznie występujące zabytkowe cmentarze i mogiły; • zachowany w znacznym stopniu historyczny układ urbanistyczny miasta Biała Piska; • korzystne warunki przyrodnicze do rozwijania turystyki, agroturystyki oraz nieuciążliwego przemysłu; • walory przyrodnicze gminy - obszar NATURA 2000 PLB 280014, Obszar Chronionego Krajobrazu Puszczy i Jezior Piskich, Obszar Chronionego Krajobrazu Jezior Orzyskich, Obszar Chronionego Krajobrazu Wzgórz Dybowskich, 24 pomniki przyrody i jeden użytek ekologiczny; • oznakowane szlaki turystyczne, w tym szlaki rowerowe, piesze oraz konne, spacer historycznym „Szlakiem Ułańskim” • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy; • prężnie działający Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury wraz z Miejsko - Gminną Biblioteką Publiczną oraz liczne stowarzyszenia 	<ul style="list-style-type: none"> • brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w historycznych dzielnicach miasta oraz w pozostałych miejscowościach gminy, gdzie zlokalizowane są zabytkowe obiekty; • brak oznakowania i uporządkowania terenów zabytkowych cmentarzy i mogił; • brak popularyzacji wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków; • niewystarczający stan zabezpieczenia obiektów zabytkowych, w tym parków i cmentarzy, postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (brak tablic informacyjnych, miejsc historycznych); • samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych; • pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych na terenie gminy; • brak zabezpieczeń antywłamaniowych i przeciwpożarowych w obiektach zabytkowych; • niewielka baza turystyczna i gastronomiczna; • stosunkowo niewielka dbałość o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • mieszana struktura własnościowa, utrudniająca porozumienie w sprawie remontów;

<p>zajmujące się krzewieniem kultury;</p> <ul style="list-style-type: none"> • gmina należy do Lokalnej Grupy Działania „Mazurskie Morze”. 	<ul style="list-style-type: none"> • niedostateczna kondycja i sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych, spadek dochodów ludności wiejskiej; • niewystarczające środki finansowe przeznaczane na dotacje na remonty i konserwację zabytków; • brak muzeum gminnego.
---	--

<p style="text-align: center;">SZANSE GMINY BIAŁA PISKA</p>	<p style="text-align: center;">ZAGROŻENIA GMINY BIAŁA PISKA</p>
<ul style="list-style-type: none"> • zwiększenie atrakcyjności wsi; • pojawienie się funduszy pomocowych wspomagających inwestycje gminne; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie; • podniesienie poziomu życia ludzi; • wykorzystanie walorów zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; • wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału; • rosnący popyt na usługi turystyczne w Polsce i na świecie; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby; • oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych; • poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzanie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej; • rosnąca rola samorządu włączającego się 	<ul style="list-style-type: none"> • brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków; • samowola budowlana - wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy - np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką, agresywnych nośników reklamowych, architektury niezgodnej z lokalnymi tradycjami; • niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska; • zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększoną liczbą pojazdów; • jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie - jedynie jako zasobu historycznego; • brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; • brak środków finansowych na infrastrukturę; • skomplikowane procedury

<p>w sferę ochrony dziedzictwa;</p> <ul style="list-style-type: none"> • wysoka atrakcyjność turystyczna regionu; • programy edukacyjne, promocyjne, restrukturyzacyjne, prewencyjne i modernizacyjne realizowane na terenie gminy przez powiat, organy administracji wojewódzkiej i państwowej; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w planowaniu przestrzennym; • archeologiczne badania na terenach realizowanych lub przewidzianych do inwestycji; • wprowadzenie nowoczesnych metod badawczych; • opracowanie Gminnych programów rewitalizacji; • Dyrektywa INSPIRE. 	<p>w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne;</p> <ul style="list-style-type: none"> • zerwanie ciągłości kulturowej - zmiana systemu wartości pomiędzy pokoleniami; • zagrożenia powodujące zmiany w układzie kompozycyjnym gminy; • zagrożenie dla dziedzictwa archeologicznego przez eksploatacje surowców mineralnych oraz działalność rolniczą; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych.
---	---

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Biała Piska

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Biała Piska służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów, wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, za pomocą analizy SWOT, zostały opracowane dwa priorytety, do których realizacji wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami (Tabela nr 5 i 6). Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.), Burmistrz zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

i przedstawiania go Radzie Miejskiej. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji programu, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji ze zrealizowanych zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 5 i nr 6.

Tabela nr 5. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo - społecznego gminy.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.	Poprawa dostępności do poszczególnych obiektów zabytkowych poprzez udostępnienie obiektów dla zwiedzających w ścisłej współpracy z właścicielami obiektów.	Ilość osób zwiedzających
	Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy, rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów oraz podjęcie działań w celu utworzenia muzeum gminnego.	Ilość podjęcia wspólnych działań, inwestycji, ilość turystów odwiedzających poszczególne obiekty/ atrakcje
	Opracowanie zasad dotyczących umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych w obszarze układu urbanistycznego miasta Biała Piska.	Ilość opracowanych zasad, dokumentów
	Podjęcie współpracy z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w celu informowania i ułatwiania dojazdu do tych obiektów.	Ilość postawionych znaków/ tablic
	Umieszczenie tablic informacyjnych przy obiektach zabytkowych, zawierających historię obiektu.	Ilość umieszczonych tablic
	Montaż iluminacji świetlnych zabytkowych obiektów.	Ilość oświetlonych obiektów
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska	Promowanie istniejących wartości krajobrazowych gminy oraz atrakcyjnych przestrzeni widokowych, w tym ochrona historycznego tła krajobrazowego.	Ilość działań promujących
	Opracowanie miejscowych planów	Ilość opracowanych

przyrodniczego.	zagospodarowania przestrzennego dla obszarów, gdzie zlokalizowane są obiekty zabytkowe wraz z szczegółowymi zasadami w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej	mpzp, wielkość obszarów objętych planem, ilość obiektów zabytkowych objętych mpzp
	W momencie przyjmowania nowych planów, strategii, zwiększenie uwagi na prawidłowość treści dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami oraz systematyczne uzupełnianie mpzp o obiekty ostatnio wpisane do rejestru zabytków lub ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	Ilość informacji umieszczonych w dokumentach na temat zabytków, ilość wprowadzonych zmian
	Wspieranie badań archeologicznych poprzez inwentaryzacje terenowe stanowisk archeologicznych w ramach AZP.	Ilość przeprowadzonych badań, ilość odnalezionych obiektów
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy Biała Piska.	Aktualizacja i weryfikacja obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, poprzez okresowe przeglądy obiektów wpisanych do ewidencji.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji gez, ilość obiektów wyłączonych z gez
	Podjęcie działań w celu wykreślenia obiektów, które nie kwalifikują się do ochrony poprzez wpis do rejestru zabytków, dla następujących obiektów: - Biała Piska, ul. Moniuszki 7 - obiekt nie istnieje; - Biała Piska, ul. Żeromskiego 10 - brak obiektu o takim numerze w mieście.	Jakie zadania zostały podjęte, czy obiekty zostały wykreślone z rejestru zabytków
	Systematyczne zbieranie informacji od właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków, dotyczących przeprowadzonych remontów.	Ilość zebranych informacji
	Coroczne rezerwowanie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na dofinansowania prac konserwatorskich i remontów dla właścicieli zabytków.	Ilość środków przeznaczonych na dofinansowania
	Zwrócenie się do WKZ z prośbą o wykonanie kart ewidencyjnych (tzw. „kart białych”) zabytków należących do gminy.	Ilość opracowanych kart, ilość zaktualizowanych kart

Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	<p>Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo - konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność gminy.</p>	<p>Ilość przeprowadzonych prac remontowych, Konserwatorskich, ilość wydanych środków</p>
	<p>Odnowienie nagrobków, oznakowanie i uporządkowanie terenów zabytkowych cmentarzy na obszarze gminy.</p>	<p>Ilość uporządkowanych cmentarzy, ilość odnowionych nagrobków, ilość oznakowanych cmentarzy, ilość wydatkowanych środków</p>
	<p>Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków: stanowiących własność gminy, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów.</p>	<p>Ilość odbytych kontroli, ilość obiektów wymagających remonty/konserwacje, ilość wytypowanych obiektów do remontów/ konserwacji</p>
	<p>Prowadzenie nadzoru konserwatorskiego nad inwestycjami ziemnymi realizowanymi przez gminę, a stanowiącymi zagrożenie dla zabytków archeologicznych.</p>	<p>Ilość przeprowadzonych nadzorów, ilość realizowanych prac ziemnych</p>
	<p>Interwencja władz gminy przy rażących naruszeniach prawa budowlanego, przy obiektach zabytkowych oraz ujętych w ewidencji gminnej (zwłaszcza jeśli chodzi o rozbudowy i przebudowy zmieniające bryłę budynków) we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.</p>	<p>Ilość podjętych interwencji</p>
	<p>Rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji.</p>	<p>Ilość adaptacji obiektów, rodzaj działań związanych z rewaloryzacją</p>
	<p>Zapoznanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych z możliwościami korzystania z programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej. Dysponowanie aktualnymi informacjami o możliwościach</p>	<p>Ilość zainteresowanych dofinansowaniem, ilość spotkań z właścicielami obiektów zabytkowych, ilość przekazanych</p>

	starania się o środki pozabudżetowe na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych.	informacji dotyczących dotacji
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowej zieleni projektowanej oraz cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac
	Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach zabytkowych niebędących własnością gminy.	Wartość dofinansowań
	Wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.).	Ilość działań, ilość obiektów, gdzie niezbędne jest zabezpieczenie, ilość wandalizmów
	Stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego.	Ilość pozyskanych środków
Podjmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.	Podnoszenie poziomu wykształcenia pracowników Urzędu Miejskiego zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez przeprowadzanie odpowiednich szkoleń.	Ilość przeprowadzonych szkoleń
	Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych.	Ilość chętnych osób do złożenia wniosków, ilość złożonych wniosków
	Współpraca z Urzędem Pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną.	Ilość przeprowadzonych prac porządkowych, ilość osób zatrudnionych
	Opracowywanie ofert prac sezonowych dla bezrobotnych mieszkańców gminy przy bieżących pracach pielęgnacyjnych	Ilość sporządzonych ofert, ilość zatrudnionych osób,

	i porządkowych prowadzonych na terenie strefy ochrony zabytkowych układów zieleni.	ilość przeprowadzonych prac
--	--	-----------------------------

Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Biała Piska.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Popularyzowanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy.	Elektroniczna publikacja wykazu gminnej ewidencji zabytków na stronie internetowej gminy, w celu zwiększenia świadomości mieszkańców o zasobie dziedzictwa kulturowego gminy, jak również poinformowania właścicieli obiektów zabytkowych.	Ilość ogłoszonych informacji, ilość osób odwiedzających stronę internetową
	Stworzenie „vademecum” poświęconego zabytkom dla właścicieli obiektów zabytkowych dotyczącego prac i obowiązków.	Ilość wydanych vademecum, ilość osób zainteresowanych vademecum, ilość pobrań vademecum na stronie
	Wspieranie działań i ścisła współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze ochrony zabytków.	Ilość podjętych działań
	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.	Ilość wydanych publikacji, ilość osób zainteresowanych publikacjami
	Prowadzenie działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki itp.	Ilość opracowanych konkursów, wystaw, ilość osób biorących udział
	Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.	Ilość zdarzeń, ilość ogłoszonych informacji, ilość osób zainteresowanych
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych	Ilość odbytych imprez, ilość wypromowanych

	obzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy.	impresz, ilość osób uczestniczących
	Ustalenie z właścicielami wybranych obiektów zabytkowych, wpisanych do rejestru zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków, możliwości i zasady ich udostępniania dla celów publicznych, edukacyjnych.	Ilość osób zainteresowanych zwiedzaniem, ilość osób zwiedzających, ilość udostępnionych obiektów
	Podjęcie działań w kierunku utworzenia w lokalnej prasie (Tygodnik Piski, Gazeta Piska) rubryki dotyczącej zagadnień związanych z zabytkami (informacje o zamierzeniach i pracach konserwatorskich, ocena ich realizacji, wskazanie najkorzystniejszych realizacji, także realizacji niekorzystnych i samowoli budowlanych).	Ilość przedstawionych informacji, ilość wydanych artykułów
	Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo, poprzez prezentowanie przeprowadzonych konserwacji, remontów, rekonstrukcji itp.	Ilość przeprowadzonych prac, ilość działań związanych z promowaniem dobrych praktyk
	Stworzenie trasy turystycznej po zabytkowych cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, w postaci mapy z rozmieszczeniem ww. obiektów.	Ilość opracowanych tras, ilość zwiedzających
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Ilość nowych szlaków, ilość osób odwiedzających szlaki

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
  - aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
  - wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
  - wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- instrumenty finansowe:
  - finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
  - udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i budowlane przy zabytkach;
  - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje.
- instrumenty społeczne:
  - prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi oraz spółkami), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Biała Piska;
  - edukacja kulturowa.
- instrumenty koordynacji:
  - realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;
  - realizacja poprzez monitoring stanu środowiska kulturowego.
- instrumenty kontrolne:
  - aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
  - oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
  - analizy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego,
  - sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz aktualizacja programu związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów programu opieki nad zabytkami. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

W związku z tym ważne jest propagowanie przez organ gminy informacji wśród właścicieli zabytków o różnych możliwościach dofinansowywania szeroko pojętych prac konserwatorskich prowadzonych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Na samym wstępie każdy właściciel czy posiadacz zabytku ubiegający się o pozyskanie środków na prace przy zabytkach powinien pamiętać o sformułowaniu rzeczywistych celów zamierzonych działań przy zabytku, aby wybrać odpowiedni program dofinansowania i przygotować prawidłowo wymagane dokumenty. Jednocześnie ubiegający się o dotacje beneficjent powinien pamiętać, że łączna wartość uzyskanych dotacji ze źródeł zewnętrznych nie może przekraczać 100% całkowitej wartości zadania. Dodatkowo powinien wiedzieć także, że środki z funduszy europejskich nie mogą być łączone ze środkami pochodzącymi z budżetu państwa i samorządów terytorialnych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

- Źródła krajowe:
  - dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
  - dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
  - dotacje wojewódzkie, powiatowe, gminne;
  - dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
  - Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
  - Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa;
  - Rządowy Program Ograniczania Przestępczości i Aspołecznych Zachowań program pn. „Razem bezpieczniej”;
  - programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
  - promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- Źródła zagraniczne:
  - źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
  - źródła unijne z programów: Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020.

9.1. Dotacje

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2015 poz. 1789).

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wewnątrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;

- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

- **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

- dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50% nakładów koniecznych. W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100% wartości robót.

Środki warmińsko - mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - działając na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków Warmińsko - Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków ustala zasady rozpatrywania wniosków oraz udzielania i rozliczania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków usytuowanym na terenie województwa warmińsko - mazurskiego, w ramach środków finansowych przyznanych przez Wojewodę Warmińsko - Mazurskiego, pozostających w dyspozycji Warmińsko - Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, które:

- a. zostaną przeprowadzone w roku udzielenia dotacji niewymagającej wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- b. zostaną przeprowadzone w roku udzielenia dotacji wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- c. zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

Wnioski o udzielenie dotacji są przyjmowane i rejestrowane w sekretariacie Urzędu i przekazywane do oceny formalnej, a następnie merytorycznej. Wnioski na dofinansowanie prac, o których mowa w punkcie a-b, składa się do dnia 28 lutego roku, w którym dotacja ma być udzielona. Wnioski na dofinansowanie prac, o których mowa w punkcie c, składa się do dnia 30 czerwca, w którym dotacja ma być udzielona, do wyczerpania się środków finansowych będących w dyspozycji Urzędu.

W przypadku, gdy środki na dany rok zostaną wykorzystane w pierwszym terminie, nabór wniosków na kolejny termin zostanie zamknięty. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wznowić nabór wniosków w przypadku pojawienia się dodatkowych środków z m.in. niewykorzystanych dotacji lub innych źródeł. Prace, na których przeprowadzenie udzielono dotacji, mogą być ponownie dofinansowane, jeżeli zaistnieje potrzeba ich przeprowadzenia, po upływie 10 lat od roku udzielenia dotacji.

O dofinansowanie mogą ubiegać się:

- a. osoby fizyczne;
- b. jednostki samorządu terytorialnego;
- c. inne jednostki organizacyjne (np. samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, itp.);

Ww. podmioty muszą posiadać tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Wnioskodawcami nie mogą być podmioty określone w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

- **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Środki województwa warmińsko - mazurskiego - zasady udzielania dotacji określa szczegółowo Uchwała Nr XLIV/847/10 Sejmiku Województwa Warmińsko - Mazurskiego z dnia 26 października 2010 r. w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu samorządu województwa na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru (Dz. Urz. Woj. Warm. - Maz. 2010 nr 197 poz. 2545).

- **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. 2015 poz. 1515) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

- **Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny**

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczając obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

- **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla

właściciele budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwane przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilane ze środków budżetu państwa.

- **Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa**

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa została powołana przez Sejm RP ustawą z 2 lipca 1947 r. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa jest jedynym w Polsce organem państwowym inicjującym i koordynującym działalność związaną z upamiętnianiem historycznych wydarzeń i miejsc oraz postaci w dziejach walk i męczeństwa narodu polskiego w kraju i zagranicą, a także walk i męczeństwa innych narodów na terytorium Polski. Do jej zadań należy między innymi:

- sprawowanie opieki nad miejscami walk i męczeństwa Polaków oraz upamiętnianie związanych z nimi faktów, wydarzeń i postaci;
- sprawowanie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi Polaków oraz cmentarzami wojennymi innych narodów na terenie Polski;
- inspirowanie oraz współdziałanie w organizowaniu obchodów, uroczystości, przedsięwzięć wydawniczych i wystawienniczych, a także popularyzowanie miejsc, wydarzeń i postaci historycznych związanych z walkami i męczeństwem;
- ocena stanu, a także - w odniesieniu do zagranicy organizowanie i sprawowanie opieki nad miejscami i trwałymi obiektami polskiej pamięci narodowej, szczególnie nad cmentarzami i mogiłami wojennymi oraz cmentarzami ofiar systemów totalitarnych;
- sprawowanie funkcji opiniodawczej i opiekuńczej nad muzeami - miejscami pamięci, utworzonymi na terenach byłych niemieckich obozów koncentracyjnych i obozów zagłady.

Na stronie internetowej znajdują się wnioski między innymi na dofinansowanie Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa na wykonanie prac remontowych na cmentarzach, kwaterach i mogiłach wojennych oraz wniosków o środki finansowe na wykonanie pomników, tablic pamiątkowych lub remonty już istniejących upamiętnień.

- **Rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej”**

Rządowy Program Ograniczania Przestępczości i Aspołecznych Zachowań program pn. „Razem bezpieczniej” został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 18 listopada 2006 r. Program łączy działania Policji, administracji rządowej i samorządowej oraz partnerów społecznych, zainteresowanych poprawą bezpieczeństwa i porządku publicznego. Jednym z podstawowych założeń programu jest przekonanie obywateli do nawiązania trwałego, stałego, naturalnego partnerstwa z Policją oraz innymi instytucjami ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Szereg przedsięwzięć realizowanych w ramach programu wpisuje się w zadania poszczególnych jednostek i może być realizowana w ramach bieżącej działalności.

Na podstawie aktualnej wiedzy o stanie i poczuciu bezpieczeństwa określono obszary działania programu i kierunki aktywności zaangażowanych podmiotów:

- bezpieczeństwo w miejscach publicznych i w miejscu zamieszkania,
- przemoc w rodzinie,
- bezpieczeństwo w szkole,
- bezpieczeństwo w środkach komunikacji publicznej,
- bezpieczeństwo w ruchu drogowym,
- bezpieczeństwo w działalności gospodarczej,
- ochrona dziedzictwa narodowego.

W ramach obszaru Ochrona dziedzictwa narodowego określono następujący problem: systematyczne niszczenie dziedzictwa narodowego w całym kraju, zwłaszcza drewnianych zabytkowych kościołów, skutkujące utratą dóbr (kradzież, zniszczenie, zaginięcie, nielegalny wywóz, pożary), dla którego wyznaczono następujące zadania:

- podejmowanie międzyinstytucjonalnych skoordynowanych inicjatyw w celu ochrony zabytków, między innymi wspólne inspekcje i kontrole obiektów ze zgromadzonymi dobrami kultury, prowadzone przez przedstawicieli Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków, Policji i Państwowej Straży Pożarnej;
- upowszechnianie nowoczesnych technicznych środków zabezpieczeń (wraz z monitoringiem) zarówno na wypadek klęsk żywiołowych, jak i przestępczej działalności człowieka, np. kradzieży, dewastacji;
- kontynuowanie systemowej rejestracji zbiorów, wraz z dokumentacją fotograficzną i opisową, z uwzględnieniem znakowania obiektów ruchomych;
- przeprowadzanie szkoleń, wydawanie publikacji, współpraca z wyspecjalizowanymi strukturami resortu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, stowarzyszeniami, towarzystwami itd.;
- poprawa wymiany informacji o skradzionych i poszukiwanych zabytkach, w oparciu o przepis art. 23 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- stworzenie centralnego systemu informacji o wydanych pozwoleniach na wywóz zabytków za granicę;
- podjęcie działań nad stworzeniem w strukturach organów ścigania specjalistycznej komórki do zwalczania przestępczości przeciwko zabytkom.

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

- **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2016**

Miejsca Pamięci Narodowej - to nowy priorytet w ramach Programów ogłoszonych przez Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego prof. Małgorzatę Omilanowską. Jego celem jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Nabór wniosków trwał do 30 listopada 2014 r., z wyjątkiem priorytetu Ochrona zabytków, gdzie termin minął 31 października 2014 r. Dokumenty należy składać poprzez portal systemu EBOI.

Programy na 2016 r. w ramach dziedzictwa kulturowego:

- ochrona zabytków,
- wspieranie działań muzealnych,
- kultura ludowa i tradycyjna,
- ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą,
- ochrona zabytków archeologicznych,
- ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego,
- miejsca Pamięci Narodowej.

- **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- **Program wieloletni KULTURA +**

Realizowany w latach 2011 - 2015. Jego celem jest poprawa dostępu do kultury oraz uczestnictwa w życiu kulturalnym na terenach wiejskich i wiejsko - miejskich, poprzez modernizację i budowę infrastruktury bibliotecznej i digitalizację zasobów muzeów, bibliotek i archiwów.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

- **Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020**

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014 - 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

- **Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.**

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji, co pozwoli na wyprowadzenie obszarów zdegradowanych ze stanu kryzysowego. Zadaniem ustawy jest stworzenie skutecznych narzędzi, które pozwolą na sprawniejsze wyprowadzanie zdegradowanych obszarów ze stanu kryzysowego. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014 - 2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji” jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji. Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą

głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

- **Kreatywna Europa**

Kreatywna Europa to program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program jest realizowany w latach 2014 - 2020 i zawiera trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiły się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

- **Program Europa dla Obywateli 2014 - 2020**

Kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego jest celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli jej państw członkowskich.

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacją”, prowadzące się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibą w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

- **Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020**

Projekt programu operacyjnego Polska Cyfrowa przygotowały Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Program został przyjęty przez rząd 8 stycznia 2014 r., a 5 grudnia 2014 r. przez Komisję Europejską. Orientacyjna kwota przewidziana na nabory w 2015 r. to blisko 2,6 mld zł. Celem tego programu jest wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia. Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji wychodzi z założenia, że pełne wykorzystanie potencjału nowoczesnych technologii wymaga nie tylko budowy infrastruktury i usług, ale także wspierania kompetencji cyfrowych Polaków.

W ramach programu planuje się realizację czterech osi priorytetowych:

Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu - alokacja UE 1 020 222 652 EUR.

Cel szczegółowy 1. Wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach.

Oś priorytetowa II. E-Administracja i otwarty rząd - alokacja UE 949 604 018 EUR.

Cel szczegółowy 2. Wysoka dostępność i jakość e-usług publicznych.

Podstawowym warunkiem wsparcia będzie wpisywanie się projektów w zakres priorytetu inwestycyjnego 2c. Tworzone usługi i treści będą musiały zatem przyczyniać się do wzmocnienia zastosowań TIK dla e-administracji (np. poprzez udostępnienie ponadstandardowego, rozszerzonego interfejsu zintegrowanego korzystania z usług publicznych lub udostępnienie przetworzonych informacji polityczno - administracyjnych), e-uczenia się, e-włączenia społecznego, e-kultury lub e-zdrowia. Ponowne wykorzystanie ISP w formie e-usług tworzonych przez podmioty spoza sektora finansów publicznych, przyczyni się do realizacji celów edukacyjnych i zawodowych obywateli, jak również umożliwi łatwiejsze włączenie dorobku kulturowego i naukowego do usług i produktów cyfrowych.

Cel szczegółowy 3. Cyfryzacja procesów back - office w administracji rządowej.

Cel szczegółowy 4. Cyfrowa dostępność i użyteczność informacji sektora publicznego.

W ramach celu szczegółowego będą finansowane projekty usprawniające podaż informacji sektora publicznego (ISP) poprzez między innymi digitalizację ISP, w szczególności zasobów kultury i nauki. Wsparcie będzie kierowane na kilka obszarów, w tym zasoby kultury: kontynuacja projektów digitalizacyjnych zgodnie z zaleceniami dokumentów unijnych wskazujących priorytetowe znaczenie m.in. digitalizacji dóbr kultury dla realizacji celów EAC38. Branża kulturalna i kreatywna została uznana za jedną z najszybciej rozwijających się w ostatnich latach.

Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa - alokacja UE 145 000 000 EUR.

Cel szczegółowy 5. Zwiększenie stopnia oraz poprawa umiejętności korzystania z Internetu, w tym e-usług publicznych.

Cel szczegółowy 6. Pobudzanie potencjału uzdolnionych programistów dla zwiększenia zastosowania rozwiązań cyfrowych w gospodarce i administracji.

Oś priorytetowa IV. Pomoc techniczna - alokacja UE 57 668 000 EUR.

Cel szczegółowy 7. Wsparcie procesu zarządzania i wdrażania programu.

Cel szczegółowy 8 Informacja, promocja i doradztwo.

- **Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)**

Jest to kolejny program finansowy, dotowany przez Unię Europejską, w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), z którego możliwe było i będzie finansowanie przedsięwzięć związanych z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 - 2020. W jego projekcie zapisano między innymi, że w jego ramach przewidziane jest działanie 7.8. „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich”, a w nim poddziałanie 7.8.2.1. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”. W ramach tego poddziałania mogą być wspierane następujące typy operacji:

- odnawianie lub poprawa stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego;
- zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty zakupu, przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- koszty prac konserwatorskich lub restauratorskich;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

- **Działania LEADER**

Dodatkowo w środkach UE kierowanych do Polski przez EFRR dofinansowania na inicjatywy związane z ochroną dziedzictwa i podtrzymaniem tradycji kulturowych można szukać w ramach działania 7.15 LEADER (PROW), definiowanego jako podejście oddolne, mające na celu rozwój lokalny kierowany przez lokalną społeczność. LEADER może być realizowany na obszarach wiejskich, przez które rozumieć należy tereny całego kraju, z wyłączeniem obszaru miast o liczbie mieszkańców większej niż 20 000. Dla danego obszaru na terenach wiejskich, zamieszkanego przez minimum 30 000 lub maksimum 150 000 mieszkańców, powstać powinna tzw. Lokalna Strategia Rozwoju (LSR) zawierająca wszelkie aspekty charakterystyczne dla danego terenu i zamieszkującej go ludności, które mogą przyczynić się do rozwoju gospodarczego, turystycznego, społecznego i kulturowego tego obszaru. LSR będzie realizowana na obszarze obejmującym przynajmniej dwie gminy, których tereny stanowią (bądź zawierają) obszary wiejskie, dla których utworzona zostanie tzw. Lokalna Grupa Działania (LGD). Podejście LEADER wskazuje konieczność osiągnięcia przez Lokalną Grupę.

Działania określonych celów szczegółowych, do których należą między innymi:

- wzmocnienie kapitału społecznego, w tym z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych i wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju;
- rozwój przedsiębiorczości, z wyłączeniem świadczenia usług rolniczych;
- rozwój produktów lokalnych;
- zachowanie dziedzictwa lokalnego;
- rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury: turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej.

Operacje realizowane w ramach LSR powinny jednak wskazywać na wykorzystanie lokalnych zasobów, takich jak: surowce naturalne, miejscową infrastrukturę, lokalizację (położenia geograficzne), dziedzictwo kulturowe i krajobrazowe, potencjał mieszkańców itp.

- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko - Mazurskiego na lata 2014 - 2020 (RPO WIM 2014 - 2020)**

Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko - Mazurskiego na lata 2014 - 2020 opracowany został w grudniu 2014 r. Jest to program operacyjny finansowany zarówno ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), jak i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Obszarem realizacji programu jest obszar województwa. Województwo jest zaliczone do regionów słabiej rozwiniętych. Zgodnie z Umową Partnerstwa alokacja środków unijnych na Program wynosi 1 245 078 178 EUR EFRR i 481 534 139 EUR EFS. Minimalne zaangażowanie środków krajowych - szacowane na podstawie art. 120 rozporządzenia ramowego zakładającego maksymalny poziom dofinansowania każdej osi priorytetowej EFRR i EFS w regionach słabiej rozwiniętych na poziomie 85% - wynosi w momencie programowania 304 696 291 EUR. W realizację programu zaangażowane będą środki krajowe i prywatne.

RPO WIM 2014 - 2020 skupia się na celach :

- warmińsko - mazurskiej gospodarki i kształceniu dla niej kadr,

- zmiany sytuacji na rynku pracy,
- poprawie dostępu do usług publicznych,
- energii i efektywności energetycznej,
- środowiska przyrodniczego,
- wypełniania luk w systemie transportowym,
- rewitalizacji miast i ich ubogich społeczności oraz
- ograniczania ubóstwa w regionie.

RPO WIM 2014 - 2020 realizował będzie cele unijnej strategii na rzecz inteligentnego, zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu oraz do osiągnięcia spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, a także osiągał będzie rezultaty wskazane w Umowie Partnerstwa poprzez koncentrację tematyczną i terytorialną wsparcia na przedsięwzięciach odnoszących się do 12 osi priorytetowych, w tym do Osi nr 6. Kultura i dziedzictwo.

- **Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014 - 2020**

Program Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

10. Realizacja i finansowanie przez gminę Biała Piska zadań z zakresu ochrony zabytków

Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Biała Piska;
- kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy.

Gmina Biała Piska jest właścicielem (posiada tytuł prawny) lub współwłaścicielem 40 obiektów zabytkowych z terenu gminy. Szczegółowy wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 7). Gmina jako właściciel/współwłaściciel tych obiektów jest ustawowo zobligowana do opieki nad tymi obiektami: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina Biała Piska powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcał do dłuższych pobytów.

Tabela nr 7. Obiekty zabytkowe, których gmina Biała Piska jest właścicielem lub współwłaścicielem

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES	NUMER
1	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Konopnickiej	2
2	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Kościuszki	3
3	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Kościuszki	7
4	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Kościuszki	8
5	Biała Piska	wieża wodociągowa	ul. Ogrodowa	1
6	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Moniuszki	4
7	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Moniuszki	5
8	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Moniuszki	6
9	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Moniuszki	10
10	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Moniuszki	12
11	Biała Piska	bud. mieszkalny, ob. mieszk.-usług.	Plac Mickiewicza	2
12	Biała Piska	budynek mieszkalno - usługowy	Plac Mickiewicza	5
13	Biała Piska	budynek mieszkalny	Plac Mickiewicza	6
14	Biała Piska	budynek mieszkalny	Plac Mickiewicza	7
15	Biała Piska	budynek mieszkalny	Plac Mickiewicza	10
16	Biała Piska	budynek mieszkalny	Plac Mickiewicza	11
17	Biała Piska	budynek mieszkalny	Plac Mickiewicza	12
18	Biała Piska	budynek mieszkalny	Plac Mickiewicza	13

19	Biała Piska	budynek mieszkalno-usługowy	Plac Mickiewicza	14
20	Biała Piska	budynek mieszkalny	Plac Mickiewicza	15
21	Biała Piska	budynek mieszkalno-usługowy	Plac Mickiewicza	18
22	Biała Piska	budynek mieszkalny	Plac Mickiewicza	20
23	Biała Piska	budynek mieszkalny	Plac Mickiewicza	21
24	Biała Piska	budynek użyteczności publicznej i mieszk.	Plac Mickiewicza	23
25	Biała Piska	budynek użyteczności publicznej - ratusz	Plac Mickiewicza	25
26	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza	1
27	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza	3
28	Biała Piska	budynek mieszkalno-usługowy	ul. Sienkiewicza	4
29	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza	5
30	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza	7
31	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza	9
32	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza	11
33	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza	13
34	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Sienkiewicza	15
35	Biała Piska	budynek mieszkalno-usługowy	ul. Słowackiego	7
36	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Sikorskiego	9
37	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Sikorskiego	10
38	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Żeromskiego	3
39	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Żeromskiego	11
40	Biała Piska	budynek mieszkalny	ul. Żeromskiego	13

Gmina planuje wspierać finansowo prace konserwatorskie i remonty zabytków również w latach obowiązywania Gminnego programu opieki nad zabytkami. Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2016 - 2019 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac).

Możliwe jest wsparcie finansowe przez gminę danego zabytku będącego w gminnej ewidencji zabytków w połączeniu z Gminnym programem opieki nad zabytkami oraz zapisami w budżecie gminy. W przypadku spełnienia tych kryteriów istnieją podstawy formalne do dofinansowania prac przy takim zabytku z budżetu gminy. Pomimo braku sformułowania w ustawie o ochronie zabytków możliwości dofinansowania zabytków

wpisanych do gminnej ewidencji zabytków to biorąc pod uwagę wpisane do Gminnego programu opieki nad zabytkami doprowadzanie do poprawy stanu zabytków, dopuszczalne jest także ich dofinansowanie.

Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy Biała Piska.

Zadania Gminnego programu opieki nad zabytkami mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia, parafie).

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane;
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
15. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków;
16. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta i Gminy w Białej Piskiej;
17. Materiały konserwatorskie udostępnione w siedzibie WKZ o. Efk;
18. www.wrota.warmia.mazury.pl;
19. www.powiat.pisz.pl;
20. www.bip.bialapiska.pl;
21. www.rpo.warmia.mazury.pl;
22. www.domkulturybiala.com;
23. www.dworkaliszki.pl/index.php/pl;
24. www.nid.pl;
25. www.nimoz.pl;
26. www.stat.gov.pl/gus;
27. www.isap.sejm.gov.pl;
28. www.wikipedia.pl.

12. Spis tabel, rysunków i zdjęć

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Biała Piska;
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków ruchomych w gminie Biała Piska;
3. Tabela nr 3 . Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Biała Piska;
4. Tabela nr 4. Analiza SWOT;
5. Tabela nr 5. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I;
6. Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II;
7. Tabela nr 7. Obiekty zabytkowe, których gmina Biała Piska jest właścicielem lub współwłaścicielem;
8. Zdjęcie nr 1. Kościół parafialny pw. św. Andrzeja Baboli z wieżą, ul. Plac Mickiewicza 22, Biała Piska;
9. Zdjęcie nr 2. Kościół rzymskokatolicki, parafialny pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, ul. Sienkiewicza 3a, Drygały;
10. Zdjęcie nr 3. Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP, Kumielsk;
11. Zdjęcie 4, 5. Kościół rzymskokatolicki, parafialny pw. Chrystusa Króla, Skarżyn;
12. Zdjęcie 6, 7. Ratusz, ul. Plac Mickiewicza 25 w Białej Piskiej;
13. Zdjęcie nr 8. Cmentarz ewangelicki, ul. Sikorskiego, Biała Piska;
14. Zdjęcie nr 9. Kwatera wojenna z I wojny światowej przy kościele, Drygały;
15. Zdjęcie nr 10. Cmentarz parafialny, Drygały;
16. Zdjęcie nr 11. Wieża ciśnień, ul. Ogrodowa 1, Biała Piska;
17. Zdjęcie nr 12. Zespół stacji kolejowej, ul. Kolejowa, Biała Piska;
18. Zdjęcia nr 13, 14. Schrony, Świdry.